

Opbouw

Tot opbouw van het gereformeerde leven

E. Zwarteveen, Kampen

De eenheid bewaren

„... de eenheid des Geestes te bewaren door de band des vredes...”

Efeze 4 : 3

Datering

Dezer dagen begint de Landelijke Vergadering van Nederlands Gereformeerde Kerken 1990 te Ede. Deze meditatie over het bewaren van de eenheid moge dienen ter overweging van de afgevaardigden naar deze 'meeste' vergadering van onze kerken en als een aansporing voor de leden van alle gemeenten, die in deze vergadering vertegenwoordigd zijn: „En ú te beijveren... de eenheid... te bewaren”.

Goede gave van God

Wat is dat een kostelijk geschenk van God: dat broeders en zusters tezamen wonen als een eenheid. Als één bij elkaar behorend geheel. Dat is goed en liefelijk. Zo zingen we dat nog. Met de dichter David. Psalm 133. In het Nieuwe Testament vinden we het ook. Op de Pinksterdag. En daarna.

Vóór deze dag bidden zo'n honderd en twintig discipelen, mannen en vrouwen, tien dagen lang om de door Jezus beloofde Heilige Geest. Dat doen ze totdat op die Pinksterdag de Geest over hen wordt uitgestort. Handelingen 1 : 14.

En als de Geest dan is uitgestort, dan, staat er, blijven ze volharden in de gemeenschap. Handelingen 2 : 42. Ja, dan zijn ze zelfs voortdurend één-drachtig bij elkaar in de tempel. Wát een hechte eenheid heeft de Heilige Geest aan de gemeente van Jezus Christus gegeven!

Deze eenheid moet bewaard

De brief aan de Efeziërs, hoofdstuk 4, heeft het daar óók over. De gemeente van Christus is één lichaam en één Geest, met één Here, één geloof, één doop, één God en Vader van allen (verzen 4 en 5). Maar meteen staat er dan bij dat de gelovigen in die éne gemeente er alles aan moeten doen om die eenheid te bewaren (vers 3): het vers dat hierboven staat.

Maar gelukt dat wel ooit?

Vaak gaat het anders. Vaak is het intussen anders gegaan. De eeuwen door. Tot in onze tijd. Tot grote schade van de kerk en haar leden. Vaak, heel vaak, al te vaak werd en wordt de ijver ingezet voor hele andere dingen dan

het bewaren van deze kostbare gave van de onderlinge eenheid.

Dat is niet goed. Dat is de Heer van zijn kerk niet aangenaam. Hij wil graag dat de Zijnen tezamen wonen in eenheid. Dat er vrede zij over Jeruzalem. Eenheid onder haar inwoners. En rust. Volgens Psalm 122.

Waar komt toch die onenigheid telkens weer vandaan?

De apostelen stonden er al vermeld over wanneer dat in een gemeente van Christus zich voordeed: Waar komt toch al dat twisten vandaan. Hoe is het mogelijk al die onenigheid in Christus' gemeente? Hoe kan het voorkomen daar dat elkaar 'bijten en vereten' telkens weer? Dat is wel strijden. Maar niet de goede strijd van het geloof. Dat is wel ijver. Maar zonder verstand.

De goede strijd gaat nooit tégen elkaar, maar tegen de zonde, die er nog is in je eigen leven. Wij zijn van Godswege geroepen die weg te doen en het goede voor elkaar te zoeken. Efeze 4 : 2: met alle nederigheid. Wie zijn we zelf eigenlijk? En met zachtaardigheid, die het volhoudt met de ander terwijl je hem uitnemender acht dan jezelf. En met lankmoedigheid: hebben wij wel geduld met de ander en nemen wij hem of haar aan, zoals Christus ons heeft aangenomen?

Twée reebokken

als afschrikwekkend voorbeeld. Ik weet niet of u dat verhaal kent. Van die twee stel hertengeweien. Die hadden eens de koppen gesierd van twee geduchte reebokken. Maar nu hingen ze daar, ergens aan de muur in een klooster. (Maar het kan evengoed geweest zijn in de consistorie van een gereformeerde kerk).

Het merkwaardige van die geweien was dat ze helemaal niet elkaar vergroeid waren. In elkaar gedraaid. Onwrikbaar aan elkaar verbonden. Als teken van eenheid? Neen, dat nu juist niet!

Ze waren in die toestand eens gevonden door een jager. Jaren geleden al. Blijkbaar hadden deze dieren verwoed met elkaar gevochten en raakten hun geweien zo met elkaar verstrengeld dat ze niet meer uit elkaar te halen

waren. Het gevolg daarvan was dat deze herten zo, zwaar gehinderd in hun bewegingen, door gebrek aan voedsel tenslotte jammerlijk omkwamen.

Iemand had daar onder die hertengeweien op de muur geschreven: Ter waarschuwing.

Ik zou ze evengoed in onze kerken en op onze kerkelijke vergaderingen willen laten ophangen. Als een afschrikwekkend voorbeeld: dat komt er van terecht als je in Christus gemeente vecht en doorvecht. Om toch maar zelf je gelijk te krijgen. Je gram te halen. Of je medeleden 'eruit' te werken.

Willen we wel bij elkaar horen?

Als je bij elkaar wilt blijven moet je de minste willen zijn en waar nodig je

35e jaargang – nr. 5
1 maart 1991

In dit nummer

- 83 H.J. van der Kwast
De zuiverheid van de leer
(3, slot)
- 86 H. Algra
De pastorie
- 88 D.J. Bakker
De arts-patiënt-relatie (2)
- 89 T. Hoekstra
Het boekenweekgeschenk
- 90 D.W.L. Milo
Hoe ziek is ons land
- 91 R.R. Ganzevoort
Schipbreuk
- 92 P.J. van Kampen
Christenen in Oost-Europa
(slot)

Opbouw

Veertiendaagse uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

Redactie

Drs. H. Algra
Ds. J. Bouma
T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs. P.J. van Kampen
Mr.dr. J. Meulink
D.W.L. Milo
Ds. K. Muller
M.J.F. van der Wal

Adres van de redactie

Ds. K. Muller,
Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen.
Tel. 05130-20476

Alle kopij dient uiterlijk dinsdags, in de week voorafgaande aan de week waarin Opbouw zal verschijnen, bij de redactie binnen te zijn.

Kerknieuws/Onder andere(n)

M.J.F. van der Wal,
Brugakker 60-17,
3704 RA Zeist.
Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadministratie

Administratie Opbouw
Marjoke van Veelen-Vreugdenhil
Postbus 84183, 3009 CD Rotterdam.
Tel. 010-4550802.
Gironummer 404945 t.n.v.
Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging

Aanmelding door overschrijving van min. f 25,- contributie op bovenstaand gironummer.

Abonnementen

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementenprijs

Bij vooruitbetaling te voldoen.
f 60,- per jaar of f 33,- per half jaar.
Voor studenten f 48,- per jaar.
Buitenland f 84,- per jaar of
f 104,- per luchtpost. Chequekosten
buitenland: f 10,-.

Advertenties

Tarief: 55 ct. per mm. bij 45 mm. breed (excl. 6% BTW). Advertenties inzenden tot woensdag 8.30 uur, anderhalve week vóór verschijningsdatum. Familieberichten uiterlijk vrijdagmorgen, in de week voor verschijning. Advertenties en familieberichten rechtstreeks naar Nedag, t.a.v. het bedrijfsbureau.

Technische realisatie

Nedag Grafisch bedrijf b.v.,
postbus 208, 3770 AE Barneveld,
tel. 03420-10760, fax 03420-92542.

Druk

'Steenbergen', Zeist.

schuld belijden voor wat je tégen de ander deed, voor je niet van harte naast hem staan. Ook daar is een voorbeeld van. Een Bijbels voorbeeld. Niet afschrikwekkend. Maar liefelijk. En positief.

In Nehemia 5 lezen we dat de Israëlieten elkaar heel egoïstisch totaal verkeerd beoordeeld hebben en behandeld. Nehemia roept dan in de naam van de HERE de leiders bij elkaar. En hij stelt dan hun verkeerde handelwijze en daarmee hun op het spel zetten van de eenheid onder Gods volk aan de kaak.

En hij draagt hen op hun foute strijd op te geven en de eenheid te herstellen. Heel nederig en met belijdenis van schuld antwoorden ze dan: wij zullen herstellen en doen wat u zegt. Daarop zegt de hele gemeente, die daar bijeen was: Amen. En ze prijzen de HERE. Om ZIJN gave: dat zij (weer) één mochten zijn. Prachtig is dat. Het volk accepteerde Nehemia's verwijt en ze wilden weer bij elkaar behoren toen in éénheid!

Willen wij het nú nog net zo? Bewaren wij de gave Gods van de eenheid die HIJ aan ons als gemeenten nog (weer) geeft?

Eén in het verzoenend bloed

Heel de spits van mijn verhaal: laat een ieder van ons, die in de Here Jezus gelooft en Hem liefheeft en die zich door zijn Heilige Geest wil laten leiden, zich er heden ten dage voor in (blijven) zetten „de eenheid van de

Geest te bewaren door de band des vredes”.

De band des vredes: dat is de verzoening door het bloed van Jezus Christus. Dat is de band, het verbond, dat de HERE met ons, zondaren wil hebben en houden door ons de zonden te vergeven. Daarom: het is de band, die ons met elkaar verbindt doordat wij elkaar vergeven, het met elkaar goed maken en goed houden. Dan staan we vandaag

niet los van, niet tegenover, maar naast elkaar

Dát is de enige weg om de vrede te bewaren en in liefde en eenheid met onze medegelovigen te leven: Niet door onze ideeën er door te krijgen, niet door ons gelijk te halen en te krijgen, laat staan te bevechten (dan gaan we als die reebokken strijdend ten onder!), maar door de minste te zijn. Door te vergeven. Door nooit tegenover elkaar te (gaan) staan en te slaan. Maar door náást elkaar te blijven staan.

Dát is de eenheid.

Dát heeft de Geest ons gegeven.

Dáár wil Hij ons altijd bij helpen: stáán naast elkaar, gáán naast elkaar.

Mag het zo zijn bij ons. In onze gemeenten. Op onze kerkelijke vergaderingen: vóórtgaan, dóórgaan náást elkaar. We zullen samen dóór (kunnen) gaan door de Geest van Jezus Christus.

Eén Herder. Eén kudde.

Ledenvergadering

De jaarlijkse ledenvergadering van de Gereformeerde Persvereniging 'Opbouw' wordt dit jaar gehouden op **zaterdag 23 maart a.s.**

In deze vergadering zal Prof.Dr. H. Geertsema spreken over het onderwerp *Hoe spreekt God tot ons in de Bijbel?*

De vergadering wordt gehouden in de Jeruzalemkerk aan de Troosterlaan te Utrecht en begint om 10.30 uur. De kerk is open te 10.00 uur, zodat men vóór de aanvang van de vergadering een kopje koffie kan drinken.

Belangstellenden zijn hartelijk welkom.

Het bestuur

H.J van der Kwast, Amstelveen

De zuiverheid van de leer (3, slot)

Wanneer het tot een gesprek komt met vrijgemaakte broeders en zusters over de zuiverheid van de leer in onze kerken wordt altijd verwezen naar de opvattingen van *wijlen* ds. B. Telder zoals die te vinden zijn in het boek 'Sterven en dan'. Het is niet mijn bedoeling in het kader van deze artikelen breed in te gaan op de gedachten, die in dit boek te vinden zijn, maar ik kan er niet helemaal omheen.

In het leven van Gods kinderen is door het woord van God een *twee-voudige* verwachting gewekt.

Ons is beloofd dat op de dag van Christus wederkomst het grote wonder van de *wederopstanding van het vlees* zal plaats vinden. Lichaam en ziel van hen die in Christus ontslapen zijn worden dan weer verenigd en de eeuwige zaligheid zal hun deel zijn.

Dit zou ik de *grote* verwachting willen noemen.

Met deze verwachting, beleden in Zondag 22 van de Heid. Cat. heeft ds. Telder in zijn boek geen moeite, integendeel, hij vestigt daarop alle aandacht.

Nu spreekt Zondag 22, in een bijzin, ook van een *andere verwachting* met de woorden: „dat niet alleen van stonden aan mijn ziel tot Christus haar Hoofd zal worden opgenomen”.

Met dit onderdeel heeft de schrijver wel moeite, want hij gelooft niet in een scheiding van ziel en lichaam, waarbij het lichaam in de aarde sterft en de ziel naar Christus gaat. De doden rusten in de aarde tot de komst van Christus om dan in onverderfelijkheid op te staan, zo leert hij.

In het informatie-boekje van onze kerken van 1974 citeert wijlen *Prof. C. Veenhof* een brief over deze zaak van de hand van ds. T. waarvan ik een deel overneem.

Nadat ds. T. heeft verklaard dat hij de drie formulieren van enigheid van harte onderschrijft en nog altijd staat voor zijn handtekening onder het formulier voor dienaren van het Woord verklaart hij:

„dat ik ook geen bedenkingen heb tegen wat de Catechismus naar Gods Woord in antw. 57 bedoelt uit te spreken, te weten dat er een voortbestaan is na de dood; „dat deze dood Gods kinderen niet kan scheiden van de liefde Gods welke is in Christus Jezus onze Here;

dat naar de woorden van Pred. 12:7 bij het sterven van de mens het stof wederkeert tot de aarde, zoals het geweest is, en de geest wederkeert tot God, die hem geschapen heeft; dat zij deswege bij hun sterven hun geest in Gods handen mogen aanbevelen en aan de Here Jezus, die een Heer is van levenden en doden, mogen toevertrouwen;

dat van de gelovigen, ook als zij ge-

storven zijn, geldt dat hun leven verborgen is in God; dat de gestorvenen niet eerst nog een zielereiniging moeten ondergaan in een zogenaamd vagevuur, en: dat allen, die in de graven zijn, de stem van de Zoon des mensen zullen horen en dan zullen uitgaan, die het goede gedaan hebben tot de opstanding ten leven, wie het kwade gedaan hebben tot de opstanding ten oordeel. Dit alles is rechtstreeks op Gods Woord gegrond en wordt door mij van harte geloofd, geleerd en beleden.”

Tegen deze woorden, die grotendeels rechtstreeks aan de Schrift ontleend zijn, valt weinig in te brengen. Wel moet worden opgemerkt dat de Schrift op ettelijke plaatsen *meer zegt* over de doden die in den Here sterven; zij worden zalig genoemd en zijn bij hun Heer.

Opvallend is dat in de verklaring geen spoor van moderne theologie is te vinden en de schrijver nauwe aansluiting zoekt bij het Woord van God met een neiging naar biblicisme. Persoonlijk heb ik wat moeite met de verzekering van ds. T. dat hij alle artikelen en stukken van de leer in de drie formulieren van enigheid onderschrijft. Het wil mij voorkomen dat hij op het punt van de *twee-voudige* verwachting niet spreekt naar ons belijden in Zondag 22.

Het is niet zo, dat deze 'leer' over de tussentoestand door onze kerken is aanvaard. Ik zal niet ontkennen dat er broeders en zusters zijn die de opvattingen over 'sterven en dan' delen, maar die zijn er ook in de vrijgemaakte kerken.

In de jaren van de kerkelijke strijd heb ik mij nauwelijks met deze zaak bezig gehouden, want ik stond elders aan het front, maar ik heb begrepen dat de kerken in de classis Noord Brabant-Limburg destijds deze leer niet hebben aanvaard, maar de afwijking niet van dien aard vonden dat tegen de betr. emeritus een *tucht-procedure* in gang moest worden gezet. Er is gezocht naar een uitnemender weg om een predikant met een afwijkend gevoel voor de kerk te behouden. Voor nadere informatie hierover kan ik verwijzen naar een publicatie over de scheuring in de vrijgemaakte kerken, die naar we hopen in de loop van dit jaar verschijnt.

De onsterfelijkheid van de ziel

Wat bracht ds. Telder tot zijn publikatie over een erg teer onderwerp. Het was niet alleen de wijze waarop in het overwegend Roomse Brabant over het 'hemelen' werd gesproken. In de jaren 1930/1944 deden zich in de ongedeelde Gereformeerde Kerken in ons

land *meningsverschillen* voor, die aanleiding waren voor de synoden om een aantal leeruitspraken te doen. Het meest bekend is de uitspraak over het 'houden voor wedergeboren', die in de *vrijmaking* zo'n belangrijke rol heeft gekregen.

Eén van de verschillen had betrekking op de onsterfelijkheid van de ziel van de mens. In de gangbare mening van eeuwen werd de mens beschouwd als bestaande uit *twee delen*: een lichaam en een ziel. Van de ziel werd aangenomen dat zij onsterfelijk was, want bij het sterven ging die naar de hemel, terwijl het lichaam in de aarde stierf.

De ziel was het *betere deel* van de mens; het lichaam was minder in ere. De reformator Calvijn heeft zich uitvoerig met deze twee-deling van de mens bezig gehouden, zoals we aan het slot zullen zien.

Het was de onder ons zo bekende A. Janse, die met name in het boekje: 'De mens als levende ziel' op verrassende wijze aantoonde dat de bijbel geen twee-deling van de mens kent, maar spreekt van de éne mens, die uit Gods scheppende handen voortkwam als een *levende ziel*.

Herinnerd werd aan het feit dat A. Kuyper al bezwaren had tegen de term 'onsterfelijke ziel', omdat de Schrift ons leert dat God alleen onsterfelijkheid heeft.

In de dertiger jaren is het schriftuurlijk spreken over de mens als een verrijking ervaren en de voorgangers uit die dagen K. Schilder, S.G. de Graaf, D.Th. Vollenhoven wilden van geen onsterfelijkheid van de ziel weten; die term kwam niet uit de bijbel maar uit de Griekse filosofie.

Nu waren veel oprechte christenen vertrouwd met de uitdrukking onsterfelijke ziel. Er waren onder hen die schrokken van de 'nieuwe leer' over de ziel en dachten dat deze inhield dat er *geen voortbestaan* na dit leven was en dat A. Janse c.s. zo iets leerden als 'dood is dood'.

In de soms onverkwikkelijke discussies in die dagen is dit wel gesuggerend en ook na de vrijmaking hebben we broeders en zusters op dit punt moeten geruststellen.

Ruim vijftig jaar later beleefde ik een soort herhaling hiervan. Op de synode in Zuid Afrika in 1985 werd van vrijgemaakte zijde de leer van ds. T. aan de orde gesteld bij de pogingen de correspondentie met onze kerken te verhinderen. De broeders in dat verre land begrepen er aanvankelijk weinig van en informeerden bij ons heel voorzichtig of er in onze kerken werd geleerd dat er geen voortbestaan van de doden is. Ik heb de broeders op dit punt kunnen geruststellen en inmiddels is er in Z. Afrika door *Prof. B. v.d.*

Wal een uitstekend boek over het werk van A. Janse gepubliceerd.

Ds. T. meende in het spoor van A. Janse te gaan en wilde ook bij het sterven van de gelovigen vasthouden aan de eenheid van de mens. Hij is daarin verder gegaan dan zijn leermeester die de krachtadige scheiding van lichaam en ziel bij de dood vanwege de zonde, aanvaardde en geen moeite had met het 'van stonden aan' van de catechismus.

Een beestachtige dwaling?

Geeft een predikant blijk van een afwijkend gevoel op een onderdeel van het belijden en gebeurt dit met een beroep op de Schrift dan zal daarover een *billijk oordeel* geveld moeten worden, want zo gaan we met elkaar om in Christus' kerk. Hier raken we aan het verschil in het geding met de vrijgemaakte kerken.

Vorig jaar verscheen het boek: *de Vrijmaking in het vuur* van de hand van dr. W.G. de Vries. De schrijver was praeses van de laatstgehouden synode en naar ik begrepen heb deputaat voor samensprekingen.

In het genoemde boek komt de zaak die ons bezig houdt herhaalde malen ter sprake. Op pg. 94 lezen we: *'Over de dooervretende leer van ds. Telder, ds. Vonk en ds. Blokhuis over 'dood is dood' hebben we het onze al gezegd.* Hier treffen we de suggestie uit de strijd in de dertiger jaren weer aan en de argeloze lezer zal denken: Is het zó erg bij die nederlands gereformeerden en herinnert zich de opschudding in de Hervormde Kerk jaren geleden toen een dominee de leus 'dood is dood' aanhief.

Ik kan niet aannemen dat dr. de V. zo weinig kennis van zaken heeft dat hij niet weet dat geen van de genoemde predikanten leert dat er geen leven na dit leven is.

Waarom gebruikt hij dan deze uitdrukking?

Maar dit is het enige niet. Het is mij al eens opgevallen dat genoemde schrijver in de *Reformatie* sprak van een *beestachtige dwaling* bij ds. Telder en dit oordeel zou van niemand minder dan van Joh. Calvijn afkomstig zijn. Het leek mij een 'slip of the pen', maar op pg. 22 a.w. wordt Calvijn geciteerd die in heftige reactie zou gezegd hebben over de Dopers: *„Hun conclusie dat de ziel van de mens vergaat met het lichaam is niet alleen een beestachtigheid, maar ook een schaamteloze vrijpostigheid”* en volgens de V. gaat ds. T. nog verder dan de oude doperse leer. Helaas citeert de schrijver hier uit de tweede hand door te verwijzen naar dr. W. Balke. Het is alsof de Vries er niet genoeg van kan krijgen, want op pg. 62 spreekt hij weer over de beestachtige dwaling. 'Dood is dood' en een beestachtige dwaling; het is me nog al wat. Nu is het bekend dat in de tijd van de grote reformatie in gespierde taal gestreden is en Calvijn stond daarin ook zijn mannetje. Een bloemlezing zullen we u besparen.

Het is a-historisch om een term uit de 16e eeuw te plukken en die in de 20e eeuw een ander op het lijf te prikken. Toch blijft er iets van hangen en daarom gaan we er op in. Eén van de eerste geschriften van Calvijn na zijn bekering handelde over de *zieleslaap* en droeg als titel: *'PSYCHOPANNYCHIA'*.

De kopie had Calvijn tevoren aan de hervormers Capito en Bucer laten lezen en die waren er niet gelukkig mee en raadden hem aanvankelijk aan niet tot publikatie over te gaan, omdat men op dat moment geen behoefte had aan een felle strijd over de zieleslaap, te meer daar er nog al wat onzekerheden waren b.v. ten aanzien van M. Luther.

Bij lezing van het in 1534 uitgegeven boek valt op dat niet duidelijk is tegen wie Calvijn zich precies richt. Hij schrijft over mannen die hun bedenkens op losse bladen luchtten, die hem nog niet onder de ogen zijn gekomen en hij behelpt zich met aantekeningen van een vriend ontvangen. Aan het slot van het boek wijst hij de *'catabaptisten'* aan als auteurs van dit *'beruchte leerstuk'*.

We stemmen dr. de Vries toe dat Calvijn de leer van de zieleslaap, zoals die zich destijds voordeed, scherp bestreed met een keur van schriftplaatsen.

Over een 'beestachtige' dwaling lees ik in dit boek niet. Het is moeilijk vast te stellen of wat ds. T. schreef valt onder het harde oordeel dat de Vries citeert.

Wel valt op dat Calvijn, evenals later in de *Institutie* bij herhaling spreekt van de *onsterfelijkheid van de ziel*. Ook vinden we bij hem de tweedeling van de mens in ziel en lichaam, waarbij de *ziel het betere deel is* van de mens en in navolging van Plato het *lichaam een kerker* wordt genoemd. Ook valt op dat Calvijn afwisselend van *ziel* en *geest* spreekt. Voor de leerlingen van K. Schilder is interessant dat op pg. 13 van de uitgave van de *'De Geref. Bibliotheek'* 1969 wordt gezegd: „Ik hoor dat sommigen van hen (de aanhangers van de bestreden dwaling v.d. K.) zó praten dat zij zeggen dat het beeld Gods betrekking heeft op de *heerschappij* die de mens gegeven is” en even verder „maar één ding wil ik staande houden, dat het beeld zelf *buiten het vlees ligt*”. Wanneer we dit lezen komt de vraag op of Calvijn nu wel de juiste leidsman is bij de zaak die ons bezig houdt.

Aan het slot op pg. 80 lezen we: „Als zij verstaan dat de *geest*, dat is de *ziel*, door de dood tot God terugkeert, en dat de adem, dat is de kracht van beweging, van de mens wegwijkt, zal ik daar niets tegen inbrengen. Als zij beweren dat de *ziel* te niet gaat, kom ik daar krachtig tegen op.”

De lezing van het boek van Calvijn over de zieleslaap heeft mij er niet van overtuigd dat dr. de Vries zich voor het predicaat beestachtige dwaling terecht beroept op de reformator; zie de verklaring van ds. T. Bij nader onderzoek

heb ik de uitdrukking gevonden in de *Institutie van Calvijn, Boek III, hfdst. 25*, waar we lezen:

„Aangezien ik over de eerste dwaasheid reeds iets aangeroord heb, toen ik sprak over de schepping van de mens, zal het me genoeg zijn de lezer wederom er op te wijzen, een hoe beestachtige dwaling het is om de ziel, die naar Gods beeld geschapen is, een verdwijnende ademtocht te maken, die slechts in dit vergankelijk leven het lichaam doet groeien en de tempel des Heiligen Geestes te vernietigen, en eindelijk dat deel van ons, waarin de Goddelijkheid het meest schittert, en waarin de tekenen der onsterfelijkheid kenbaar zijn, van deze gave te beroven zodat de toestand van het lichaam beter en uitnemender is dan die der ziel. Geheel anders leert de Schrift, die het lichaam vergelijkt met een hut, waaruit wij verhuizen wanneer we sterven, want zij schat ons naar dat deel, dat ons onderscheidt van de onredelijke dieren”.

Ik meen te begrijpen waarom Calvijn het woord beestachtig gebruikt omdat hij dwaalleraars op het oog heeft, die geen onderscheid maken tussen het sterven van mensen en van dieren. Overigens kan ik me niet voorstellen dat onze vrijgemaakte broeders en zusters zullen instemmen met wat Calvijn hier zegt over het deel van ons, waarin de Goddelijkheid het meest schittert, en ik wil dr. De Vries er niet van verdenken dat hij dwaling met dwaling bestrijdt.

Nu zou ik op mijn beurt Calvijn kunnen citeren wanneer hij zegt dat niet alle stukken van de leer even zwaar zijn, maar dan blijven we aan de gang en zouden we kunnen verzanden in een citatenspel...

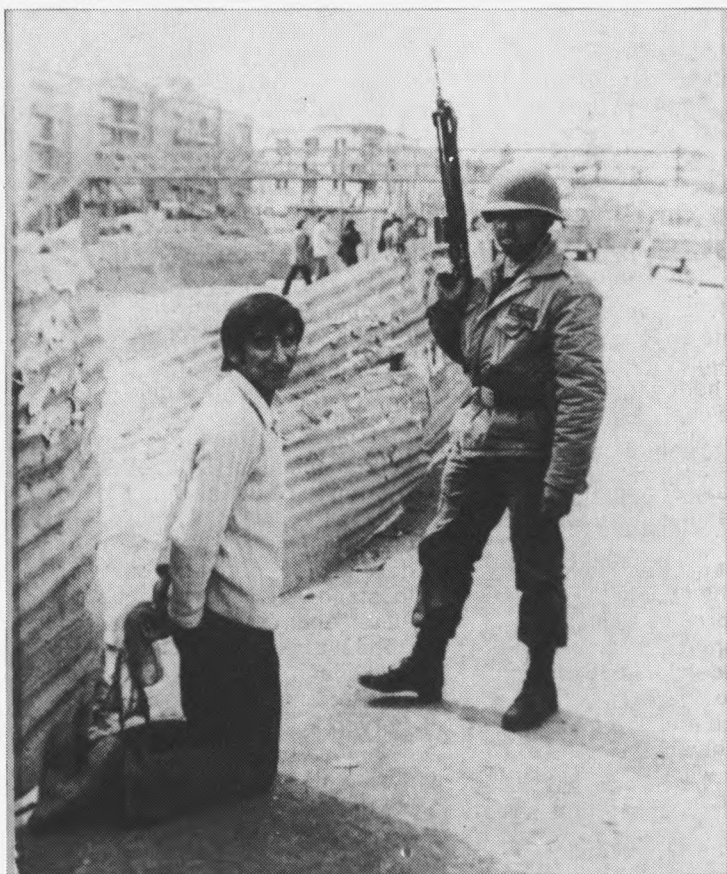
Waar het mij om gaat is aan te tonen het *grote verschil* van benadering van het gevoel van ds. T. tussen Prof. Veenhof en dr. W.G. de Vries.

Veenhof schrijft bij de verklaring van ds. T.: „ik vraag met het oog op dit alles alleen: Kan ds. Telder t.a.v. wat in antw. 57 van de Heidelb. Cat. geleerd wordt een ketter worden genoemd?

Dr. de Vries maakt de zaak veel erger dan hij is door te spreken van dood is dood-leer en te werken met een citaat dat niet past op de bestreden leer. Onze kerken hebben gekozen voor handhaving van het belijden in de opstelling van Prof. Veenhof en daarin voor een uitnemender weg.

Wanneer dr. de Vries in zijn boek de tolk is van de vrijgemaakte kerken, zal daar nog heel wat moeten veranderen wil er een herstel van de gemeenschap komen. Zolang we ons gelijk drijven vinden we geen vrede.

Tenslotte: het handhaven van de zuiverheid van de leer mag alleen plaats vinden in oprechtheid en zachtmoedigheid naar uitwijzen van het evangelie van ons behoud.

die man
niemand weet zijn graf.

Uit: mensen gezocht, door Theo Coenraads

politieke gevangene

de man
die het niet genomen heeft

de verachting van de liefde
de verkrachting van het recht

die man
hij sterft straks als een nutteloze hond
in een vergeten cel

zijn hoofd in braaksel
zijn vingers botweg gebroken
zijn strottenhoofd verbrijzeld

gemarteld
gemarteld
en schreeuwen kan niet meer

maar zie
Gods heilig woord
daalt als een eeuwige duif
op zijn verbrijzelde handen neer

zalig zij die honger en dorsten naar gerechtigheid
want zij zullen verzadigd worden

die man
niemand weet zijn graf
maar God de Rechtvaardige

Hij weet er alles vanaf

Zalig die honger en dorsten naar gerechtigheid, want zij zullen verzadigd worden.
Matteüs 5 vs 6

J. Kranenburg, Kampen

De kollekte

Een kollekte is een storend element in onze kerkdienst. Misschien is dat ooit anders geweest. Want geldstukken spraken voor mijn gevoel vroeger toch een andere taal. Maar de kollekte mag van mij verdwijnen.

Alles kan op zondag weldadig overkomen: de zegen, de preek, de gebeden, het zingen, tot het stiekeme knipoogje naar elkaar toe. Maar ik heb nog nooit iemand horen zeggen: wat een fijne kollekte was dat vanmorgen.

Opheffen van de kollekte zou alleen spijtig zijn van de handvaardigheid die wij ons als kerkgangers in eeuwen van geven hebben eigengemaakt.

Geven in de kollekte vereist een zekere behendigheid. Je doet het met een losjes gebalde vuist, die uitgesto-

ken wordt met de rug van de hand naar boven gekeerd. De duim wordt in de handpalm gedrukt en het te offeren geldstuk dient zich tussen duim en handpalm te bevinden, deugdelijk beschut tegen inkijk.

Heeft de broeder of zuster naast ons de zak onder onze uitgestrekte hand geschoven dan halen we de duim weg en strekken de vingers. We houden de opgevouwen hand nog even boven het gapende gat van de zak tot wij het geldstuk hebben horen vallen. De zuster naast ons zal zo niet in staat zijn, de hoogte van uw offer vast te stellen, hetgeen haar vermoedelijk spijt.

Papiergeld geeft bij deze techniek soms wat meer moeite, maar stevig in achten of nog kleiner opgevouwen lukt het zelfs daarmee. Bovendien valt te bedenken dat de inkijk bij papiergeld wat minder beschamend is.

Wij geven zeer behoedzaam, op het stiekeme af. De onbevangenheid waarmee de weduwe uit Lucas 21 haar twee koperstukjes in de offerkist deponeerde, zijn wij al lang kwijt. Wij moeten ook niet stil staan bij de gedachte dat Hij ons op enige afstand belangstellend staat gade te slaan.

Bij het offerritueel laten wij zelfs onze linkerhand niet weten wat er in onze rechtermuist is. En dat is meestal maar goed ook.

Kinderen dienen bij het opwassen hierin breder onderwezen te worden. Zeker de eersteling die nog als brod-

dellap dienst doet (Zie Margreet Maljers-Kroes, Opbouw van 15-2-1991, pag. 64).

Het manueel van het gebalde vuistje kan bij kinderen problemen geven. Zeker bij een kollekte aan het einde van de dienst, wanneer kinderhandjes kleverig zijn van het snoepgoed. Het kan gebeuren dat een geldstukje pas los laat als de kollektezak intussen twee stoelen verder is. Vooral bij kleine geldstukjes heeft dat nare gevolgen. Vanaf de preekstoel heb ik meerdere malen zo'n offermuntje kunnen volgen op zijn lange reis tussen de kerkstoelen door. Vanaf de preekstoel is dan het aardige dat je ook de herkomst van het muntje kunt traceren aan de hoogrode kleur van de moeder van het betreffende kind.

Meer ervaren moeders kennen dit gevaar.

Zij geven zelf, geheel naar het bovenomschreven ritueel, een kwartje en stoppen hun jongste een gulden in de hand. Gaat er nu iets fout dan is er nog geen enkele reden om een kleur te krijgen. Je kunt er zelfs, als de gulden een beetje gunstig rolt, bij voorbeeld tot vlak voor de preekstoel, hetgeen beslist tot de mogelijkheden behoort, enige eer mee inleggen.

Hoor ik nu iemand geërgerd mompelen dat ik hier de spot drijf met ons zondagse offer?

Maar wie steekt er nu de spot?

U met uw zondagse gulden of ik met dit geschrijf?

H. Algra, Den Helder

De pastorie

Prof.Dr. W.H. Velema heeft een boekje geschreven over de pastorie. Wat is eigenlijk een pastorie? Een adres waar iedereen op ieder moment kan binnen vallen? Of een gewoon huis, zoals alle andere huizen? De pastorie – huis van de gemeente? Het vraagt teken is veelzeggend. Het verwijst naar een dilemma waar in dit boekje aandacht aan wordt besteed.

Predikantsvrouwen

Het boekje is ontstaan uit een lezing voor predikantsvrouwen. Een groot gedeelte van de tekst gaat dan ook over de vrouw van de predikant. Velema benadrukt dat haar leven niet los is te denken van de roeping die de predikant heeft ontvangen en op wil volgen (32). Wel merkt hij op dat ook de vrouw van bv. een arts of een boer door het huwelijk vaak intensief betrokken is bij het werk van haar man. In een lijstje komen 'knelpunten' naar voren, zoals deze door echtgenoten van predikanten werden ervaren (16). Een ander lijstje onderscheidt een aantal 'typen' predikantsvrouwen. Het maken van dergelijke typologieën is een hachelijke zaak. Ik heb deze opsomming met enige aarzeling gelezen en ik heb er ook achteraf mijn twijfels over (Velema relateert deze lijst zelf aan het eind van het boekje). Misschien was dit gedeelte interessant als punt van zelfonderzoek bij die lezing voor predikantsvrouwen. Zelf kreeg ik het gevoel dat ik een tekst zat te lezen die niet voor mijn ogen bedoeld was.

Werkdruk

De NCRV zond op 15 februari 1991 een programma uit waarin aandacht werd gevraagd voor de positie van predikantsvrouwen. Er waren schrijnende voorbeelden van stukgelopen relaties. Gelukkig eindigde het programma met een bemoedigend gesprek met een echtpaar dat de weg naar elkaar had teruggevonden.

De spanningen die veel echtgenoten van predikanten aangeven hangt vaak samen met de werkdruk van de predikant. Velema schrijft dat het erop kan lijken dat er 'een ander in het spel is'. Die ander is dan niet één persoon, maar de gemeente, die als derde partner (en dus als rivaal) in het huwelijk beleefd kan worden (33). Werkdruk kan op een heel verschillende manier tot uiting komen. „Gemiddeld werkt een predikant 58 uur per week. Er zijn er die het dubbele aantal uren maken” (13).

Ik denk dat naast het aantal uren vooral de psychische druk belastend is: het gevoel dat het werk nooit af is. Van een preek of een catechisatie kun je op een bepaald moment zeggen dat 'het er weer op zit'. Maar er zijn zoveel andere taken: wat heeft er dan voorrang? Vooral het pastoraat lijkt

een bodemloze put. Soms voelt een predikant zich schuldig als hij een dag vrij heeft: er ligt immers nog zoveel werk te wachten?

Veranderende wereld

Vrijwel iedereen lijkt het erover eens te zijn dat het ambt van predikant in onze tijd zwaarder is dan vroeger. In het derde hoofdstuk geeft de auteur enkele redenen aan die de werkdruk vergroot hebben. Hij noemt de demokratisering, de secularisatie, de gekompliceerdheid van de hedendaagse samenleving, relatieproblemen in de gemeente, de verwachting die de gemeente koestert van de predikant. De eerste drie onderwerpen zijn bijzonder complex, maar ze worden in net iets meer dan 2 pagina's tekst besproken. Daardoor staan er in dit gedeelte (te) ongenueanceerde uitspraken.

De relatieproblemen vragen in deze tijd veel aandacht van pastor en kerkeraad. Dat ligt m.i. niet alleen aan het feit dat spanningen in aantal toenemen, maar de problemen worden ook minder in de kring van de familie 'opgelost' (families wonen immers veel meer verspreid). Daardoor komt er meer op het bordje van predikant of kerkeraad terecht. „Een predikant kan geen contacten onderhouden zonder in die relatieproblemen betrokken te worden” (23). Terecht merkt de auteur op dat de predikant in de eerste plaats pastor moet zijn (en dus geen psycholoog of maatschappelijk werker, al valt het onderscheid niet altijd scherp te trekken). Naast de belasting in tijd speelt bij deze problematiek vooral de psychische belasting. De predikant heeft zijn ambtsgeheim en worstelt daardoor vaak alleen met de problemen. Bovendien verlangt men in een konflikt ook al snel van hem om partij te kiezen. In dit boekje komt vooral tot uiting hoe deze spanningen van invloed kunnen zijn op het gezinsleven van de predikant.

Wat verwacht men van de predikant?

Velema schrijft dat de verwachtingen die men heeft van de predikant kunnen leiden tot een identiteitscrisis van de pastor en zijn vrouw. Het ligt in de aard van het boekje dat vooral wordt ingegaan op de invloed van het werk op de gezinssituatie. Hierin ligt de belangrijkste beperking van deze publikatie: de eigenlijke doelgroep is smal en betreft slechts het gezin van de predikant.

Ten aanzien van de leden van de gemeente wil ik enkele aanvullende opmerkingen plaatsen. Ik heb de indruk dat er geen beroep is waar men zoveel van verwacht als van het ambt van predikant. Zonder er een specifieke opleiding voor te hebben gehad moet hij een goed therapeutisch in-

zicht hebben, conflicten hanteren, vergaderingen leiden, verhalen voor de kinderen vertellen, goed onderwijs geven aan allerlei leeftijdsgroepen. En dan zwijg ik nog maar over de eisen die er aan prediking en pastoraat (al-tijd beschikbaar zijn) worden gesteld. Ik vraag me ook af of gemeenteleden en kerkeraden zich wel voldoende realiseren welke invloed spanningen en partijvorming binnen de gemeente op het werk van de predikant kunnen hebben. Het gaat in een gemeente niet om een zakelijke relatie. Wanneer broeders en zusters van elkaar vervreemden, raakt dat mensen in hun hart.

Allerlei gemeenteleden stellen allerlei (soms tegenstrijdige) eisen aan de predikant. De andere kant is: welke eisen stelt de predikant aan zichzelf? Kent hij zijn grenzen? Vindt hij van zichzelf dat hij alles perfect moet kunnen en altijd beschikbaar moet zijn?

Kommer en kwel in de pastorie?

Een gevaar van de huidige publikaties over predikantsgezinnen is wel dat men te negatief gaat denken over het ambt van predikant. Men zou bijna gaan denken dat het celibaat het enige alternatief is... Als alles goed gaat, wordt dit als vanzelfsprekend ervaren. Als het niet goed gaat komt er een moment waarop een bepaald onderwerp de aandacht gaat trekken. Maar het zou een verkeerde interpretatie zijn wanneer er naar aanleiding van allerlei publikaties nu gedacht zou worden dat een predikantsgezin louter kommer en kwel ontmoet. Ook is het natuurlijk niet de bedoeling om het gezin van de predikant als een kasplantje te gaan benaderen.

Velema richt de schijnwerper op de positie van de echtgenote van de predikant. Komt zij niet tekort door het vele werk dat op de schouders van haar man rust? Welke rol moet zij vervullen? Kan ze een zelfstandige baan kiezen? Wat is de plaats van de kinderen?

Hoewel in dit boekje veel spanningen aan de orde komen, noemt Velema ook de 'vreugden van het ambt' en predikantsechtparen die vanuit de pastorie de gemeente willen dienen (19, 66). Wie over dat ambt 'van binnen uit' nog iets wil lezen moet de laatste 'Opbouw' van vorig jaar maar eens ter hand nemen. Ds. J.H. Veeffkind schreef toen op bijzonder treffende wijze over de 'Herder op den velde'.

Zorg voor de predikant en zijn gezin

Kerkeraad en gemeente zijn verantwoordelijk voor het levensonderhoud van de predikant. Een ander aspect (dat niet altijd voldoende naar voren wordt gebracht) is de vraag hoe de gemeente zorg kan dragen voor het

'leefklimaat' in de pastorie. Welke 'arbeidsomstandigheden' zijn nodig om het werk vol te kunnen houden? De predikant en zijn gezin vormen daarmee onderwerp van pastorale zorg. „Het is ook voor de leden van de kerkeraad en van de gemeente belangrijk om iets van de spanningen aan te voelen” (18). De oproep van de Hebreënbrieven kan hier aan de orde gesteld worden. „Kunnen de predikant en zijn vrouw hun werk met vreugde doen?” De toevoeging in de tekst is veelzeggend: „en dus niet al zuchtende, want dat zou U geen nut doen” (Hebr. 13:17b).

Ik vind het jammer dat Velema zijn boekje niet heeft uitgebreid met een praktische bijdrage over de relatie tussen gemeente en predikant (al staan er wel adviezen in de tekst en kunnen andere er indirect uit afgeleid worden). Hoe kan de gemeente (of kerkeraad) inspelen op het gezinsleven van de predikant? Het is (ook) in het belang van de gemeente als duidelijk is wat men van de predikant kan verwachten, als men rekening houdt met zijn grenzen en die van zijn gezin, wanneer men hem en zijn vrouw de gelegenheid geeft om contacten te onderhouden met collega's en vrienden, hem en zijn gezin genoeg vrije tijd gunt, hen de ruimte geeft om hun talenten te ontplooien.

Al schrijvende bemerk ik dat ik vooral over de predikant schrijf, terwijl in het boekje van Velema het aksent ligt op de vrouw van de predikant. Deze verschuiving geeft ook de verwevenheid aan. Ik ben dankbaar voor het vele goede dat God door het werk van predikanten aan onze kerken geeft. Tegelijkertijd besef ik dat predikantsvrouwen daarin een niet te onderschatten „eigen bijdrage leveren aan een stuk gemeenschappelijk werk” (45). Veel van dat werk gebeurt vanuit de thuisbasis, de pastorie. „Niet het huis waarover de gemeente zomaar kan beschikken. De bewoners hebben hun eigen rechten. Toch is er wel een relatie. Hoe de relatie wordt gevuld, is afhankelijk van het gezin van de predikant. Daarom is de ene pastorie de andere niet” (67) schrijft Velema in het slothoofdstuk. De gemeente moet het predikantsechtpaar hun thuisbasis gunnen. Zodat zij hun werk in dienst van God en Zijn gemeente vol kunnen houden.

Naar aanleiding van:

Dr. W.H. Velema: De pastorie – huis van de gemeente? Uitgave: Kok/Voorhoeve, Kampen, 1990. 70 pagina's, f 14,50.

Boekbespreking

Margreet Maljers-Kroes

Het lied van Willibrord

Schrijver: Sietsche Gerkema 'Het lied van Willibrord'

In het 'Lied van Willibrord' wordt het leven in de middeleeuwen beschreven voor kinderen in de leeftijd 9-14.

Hoofdpersoon is Arnolf, een jongen die, bij afwezigheid van zijn vader, hard moet werken op de boerderij van zijn familie. Het feit dat hij een horige is en dat Roderik, de zoon van de landheer erg jaloers op hem is, maakt het leven extra moeilijk.

Gelukkig heeft Roderik een zusje dat af en toe voor Arnolf in de bres springt.

Als blijkt dat de landheer en de vader van Arnolf in een oorlog zijn omgekomen, wordt Roderik landheer en hij treitert Arnolf zoveel als hij kan. De verering van de oude Germaanse goden, de offers aan de godin Freya, en de bijeenkomsten onder de heilige eik, worden zo beschreven dat je denkt: „Zo zou het wel eens geweest kunnen zijn”.

Dan komt Willibrord, de apostel der Friezen, in het dorp. Hij brengt allereerst het evangelie, maar tegelijk bieden hij en zijn metgezellen zoveel praktische hulp, dat het leven er voor, Arnolf weer wat vriendelijker uit gaat zien.

Het boek is vlot, spannend en in een plezierige stijl geschreven. Het geeft een boeiend beeld van de tijd waarin het speelt. Het verhaal wordt nergens overdreven stichtelijk en het evangelie krijgt ook niet de functie van geestelijk wonderkruid.

Een boek dat ik met genoegen heb gelezen en waarvan ik de indruk heb dat het bij meisjes en jongens rondom de tien beslist aan zal slaan.

Het boek is uitgegeven bij De Vuurbaak in Barneveld en kost 14,95. Niet veel voor 125 pagina's leesplezier.

'Henk is mijn vriend'

Schrijver: Peter de Vries

Illustraties: Maaïke Boven-van Dijk

Een boek voor kinderen van 7-10 jaar. Hoofdpersonen in het boek zijn een drietal jongens die op straat een mongool, 'rare Henkie' ontmoeten. Eerst

kijken ze wat vreemd aan tegen de man die vast al wel veertig jaar is en een lange neus tegen zichzelf trekt in een winkelruit. Ze vinden hem zelfs een beetje griezelig, maar na een tijdje betrekken ze hem bij hun spel en merken dat dat best leuk is. Er rijdt een fiets over Henks voeten als hij in het vuur van het spel op straat gaat liggen. Hij huult hard tot ontzetting van de jongens en ze voelen zich erg schuldig.

De ouders van Bart nemen contact op met de moeder van Henk en tot hun opluchting valt het allemaal nog al mee. Henkie wordt Henk en dat 'rare' is er natuurlijk ook meteen van af. Ze gaan met hem naar de dierentuin waar hij blijft steken bij de olifanten, terwijl zij al door zijn gelopen naar de apen.

Met veel inlevingsvermogen schetst Peter de Vries hoe kinderen aan kunnen kijken tegen mongooltjes en hoe vanzelfsprekend ze hen na uitleg accepteren als vrienden. Naar mijn idee zou het wel iets sprankelender hebben gekund. Kinderen reageren vaak bijzonder geestig op dit soort situaties en dat mis ik een beetje.

Als Peter de Vries met het schrijven van dit boek kinderen begrip wil bijbrengen voor mensen die een beetje anders zijn, is hij m.i. beslist geslaagd.

De tekeningen van Maaïke Boven-van Dijk zijn sfeervol en passen goed bij het verhaal.

Een uitgave van De Vuurbaak, Barneveld.

Prijs f 12,90.

D.J. Bakker, Baambrugge

De arts-patiënt relatie (2)

Naast de tweesporigheid als kenmerk van de arts-patiënt relatie, die we in het eerste artikel zagen is een ander kenmerk de fundamentele ongelijkheid. Dit is in onze tijd nog moeilijker dan het eerste.

De ongelijkheid kan heel klein zijn, bijvoorbeeld bij een patiënt die een klein, onbetekenend moedervlekje wil laten weghalen; ze kan heel groot zijn, bij een patiënt die na een ernstig ongeluk, levensgevaarlijk gewond, in coma op een intensive care afdeling, voor zijn overleving geheel afhankelijk is van zijn omgeving.

De morele verantwoordelijkheden in een relatie worden in sterke mate bepaald door de aanwezige afhankelijkheid. De sterkere moet voor de zwakkere zorgen. Dit is nu vele gezondheidsjuristen en gezonden een doorn in het oog. In alle discussies en voorgestelde wetgeving tracht men deze fundamentele ongelijkheid recht te trekken; de patiënt meer rechten te geven tegenover de arts, desnoods juridisch afdwingbaar. Op deze wijze maakt men van een contact-relatie een contract-relatie. Naar mijn stellige overtuiging zal dit ten nadele van de patiënt blijken te zijn, alhoewel enige regeling natuurlijk wel goed is. We moeten oppassen dat de ethische relatie, die gebaseerd behoort te zijn op trouw en vertrouwen, op kundigheid en betrouwbaarheid, op deze wijze niet verwordt tot een pure contract-relatie waarin een hoeveelheid contact wordt voorgeschreven of stilzwijgend voorondersteld wordt. Het is beter om bovenstaande ethische begrippen weer meer en nieuwe inhoud te geven waar dit nodig is dan ze als te vaag af te schrijven en te vervangen door de terminologie van het wetboek.

Het gevaar in onze cultuur is dat de arts-patiënt relatie in een steeds meer technisch gekwalificeerde geneeskunde meer en meer gekenmerkt gaat worden door verzakelijking, verkillig en onmenselijking. Dit lijkt een algemeen kenmerk van onze cultuur te zijn, maar in de geneeskunde is ze extra schrijnend zichtbaar, omdat hier sprake is van de mens in al z'n kwetsbaarheid en vergankelijkheid. Dit gevaar wordt veroorzaakt door de drie grote machten die de geneeskunde, en trouwens de gehele cultuur in de laatste tientallen jaren zijn gaan beheersen, namelijk wetenschap, techniek en organisatie. De meest geavanceerde wetenschappelijke kennis, de modernste technische apparatuur en een perfecte organisatie worden in de huidige geneeskunde en in het moderne ziekenhuis aangewend tot heil en genezing van de zieke medemens. Dat hierbij die "mens" wel eens geheel uit het zicht

verdwijnt kan een heel kwalijk gevolg zijn van een haar doel voorbijgeschoten geneeskunde.

Het is gebruikelijk in onze tijd wanneer we het over de arts-patiënt relatie hebben hiervoor enkele modellen aan te geven. We kennen er een drietal. Het autonomie-model, het paternalisme en het beneficence- of weldoen-model. Ik wil deze modellen in het kort bespreken. Alle drie modellen gaan ervan uit en hebben tot doel om de belangen van de patiënt zo goed mogelijk te behartigen. Alle drie benadrukken ze de morele verantwoordelijkheid voor deze zo goed mogelijke belangenbehartiging.

BENIFICENCE- OF WELDOEN-MODEL:

Hierin zoekt de arts de belangen van de patiënt zo goed mogelijk te behartigen, maar dan wel voornamelijk vanuit het perspectief van de geneeskunde gezien. De geneeskunde met al haar kennis en ervaring zowel historisch als ook in onze tijd, met al haar technische mogelijkheden, vormt dan een objectief perspectief van waaruit het beste belang van de patiënt wordt uitgekozen en gediend. De geneeskunde maakt dus uit wat behandelbaar is en wat niet, en op welke wijze behandeld zal worden. De term objectief in dit verband houdt in, dat er weinig rekening zal worden gehouden met de individuele wensen van de patiënt. Ook wordt weinig rekening gehouden met individuele opvattingen van individuele artsen, die soms op grond van irrationele ervaringen misschien een andere behandeling voorstaan voor een bepaalde ziekte dan de standaardtherapie.

De plicht van de arts is gewoon het zoeken van het beste voor de patiënt en het vermijden van zo veel mogelijk schade daarbij.

AUTONOMIE-MODEL: In dit model worden de belangen van de patiënt alleen en uitsluitend vanuit de patiënt zelf gezien. Belangen zijn uitsluitend die, die de patiënt zelf naar voren brengt. Deze belangen kunnen nogal verschillen van die, die de geneeskunde voor de patiënt meent te zien. Sommige patiënten kunnen in een zodanige situatie verkeren dat ze geen enkele uitweg naar genezing of verbetering meer zien en bijvoorbeeld om euthanasie vragen, terwijl de geneeskunde, objectief, nog wel mogelijkheden ziet.

Sommige patiënten willen niet met chemotherapie behandeld worden voor een kwaadaardige aandoening, als ze daar ziek en kaal van worden terwijl de overleving niet erg lang is en de kwaliteit van het leven eerder verslechtert dan verbetert. Objectief kan de behandelend arts er wel voor voelen.

In het autonomie-model gelden echter alleen de opvattingen van de patiënt en niet die van de arts. De patiënt maakt uit wat er gebeurt, na over de mogelijkheden objectief voorgelicht te zijn, het zogenaamde informed consent.

PATERNALISME: Het paternalisme is eigenlijk geen apart model, maar geeft de mate aan waarin de arts de patiënt zijn wil oplegt. We kennen sterk en zwak paternalisme.

Paternalisme is eigenlijk de beperking van de autonomie van de patiënt, maar dan wel omdat de beperking van die autonomie in het directe belang van die patiënt wordt geacht. De termen sterk en zwak duiden op een zeer verstrekkende beperking, zoals bij een inbewaringstelling in de psychiatrie of op een weinig beperking.

Nu is het kiezen voor één bepaald model natuurlijk altijd een kiezen voor beperking. De goede elementen uit beide modellen zouden verenigd moeten worden. Ook hier geldt weer dat verabsolutering in welke richting dan ook schadelijk is.

Natuurlijk weet de dokter meer van een bepaalde ziekte of aandoening en haar behandeling en natuurlijk is de patiënt uiteindelijk zelf verantwoordelijk voor eigen lijf en leven.

Als ethisch grondprincipe in de arts-patiënt relatie kunnen we het volgende formuleren: Arts en patiënt handelen in wederzijdse afstemming van verantwoordelijkheid, onder de gezaghebbende leiding van de arts, toetsend aan een boven-subjectieve en gemeenschappelijke norm.

Overeenstemming omtrent de boven-subjectieve norm voor het geneeskundig handelen kan voor mensen van verschillende levensovertuiging worden gevonden in aanvaarding van dezelfde medisch-ethische code.

Teruggrijpend op de eed van Hippocrates is het toch zo geweest dat in de geneeskunde de ethiek eeuwenlang gebaseerd is geweest op deze eed, waarin de eerbied voor het menselijk leven als bijna absolute norm voorop stond en ook algemeen werd aanvaard.

De problemen in onze tijd zijn, dat deze eed ernstig geërodeerd is en, wat veel erger is, dat er geen algemeen aanvaarde boven-subjectieve norm meer is. De medische ethiek komt dan noodzakelijkerwijs in een relativistisch en subjectivistisch denk-klimaat terecht.

Bij het ontbreken van een dergelijke norm en bij het niet erkennen van gezag in de relatie is de wederzijdse afstemming van de verantwoordelijkheden vrijwel onmogelijk.

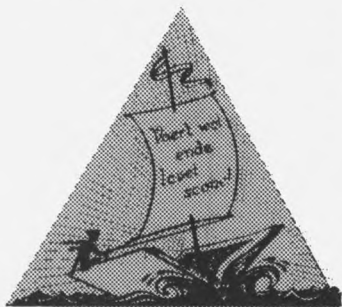
Wanneer men dit tracht op te lossen door wetgeving, vrees ik dat het meest

wezenlijke van de arts-patiënt relatie geheel zal verdwijnen.

Nu ben ik mij ervan bewust dat sommige zaken in bovenstaande wel erg somber klinken en nog niet zo ervaren worden in de praktijk van alle dag. Toch is het goed om er over met elkaar te praten omdat de grondslagen van bovengenoemde tendenzen wel degelijk heel reëel aanwezig zijn in onze samenleving. Hoe eerder we ons-zelf dit realiseren en er verandering in proberen aan te brengen hoe beter dit is.

Te vaak hebben we al moeten constateren in de medische ethiek dat opvattingen pas veranderen wanneer de wal het schip gekeerd heeft. Het zou jammer zijn om de tijd waarin nog sprake kan zijn van discussie en de doorvoering van in vrijwilligheid gekozen veranderingen ongebruikt voorbij te laten gaan.

Ex Libris

T. Hoekstra, Zwolle

Het boekenweekgeschenk 1991

Het thema van de boekenweek is dit jaar: Schrijvers op reis. U kunt voor f 1,- een catalogus kopen die korte informatie bevat over ruim 600 boeken waarin reizen een belangrijke rol speelt. Alleen al de inleidingen van Martin Ros bij de verschillende rubrieken zijn die ene gulden meer dan waard. Reisliteratuur staat in de belangstelling. 'Een barbaar in China' door Adriaan van Dis is in de afgelopen jaren één van de best verkochte boeken geweest.

Ook het boekenweekgeschenk heeft met het thema reizen te maken. Het is geschreven door Cees Nooteboom en het heet: Het Volgende Verhaal. Hoe zal ik het typeren? Er dringen zich twee woorden bij me op: knap en moeilijk. Ik moet terug denken aan mijn studietijd. We zijn toen eens een groot aantal uren bezig geweest met een gedicht van Leopold. Na afloop vroeg de docent onze mening over het gedicht. We waren het er allemaal over eens: héél knap. Zelfs het woord geniaal werd gebruikt. Maar tegelijk zei vrijwel iedereen: „Toch vind ik het niet mooi”. Ik ben bang dat veel lezers hetzelfde zullen zeggen van Het Volgende Verhaal. Het lijkt me zelfs niet onwaarschijnlijk dat velen het boek niet eens uit zullen lezen. Bedenk dat het een oplage heeft van 540.000 exemplaren! Dan mag je er toch op

rekenen dat minstens een miljoen mensen het in zullen kijken. Zullen die allemaal geboeid tot het einde doorlezen?

Het boek zit knap in elkaar. Er is een bepaalde spanning ingebouwd; de ontknopning komt pas aan het slot. Pas dan overzien we het geheel en hebben we een verklaring voor het vreemde begin dat zo veel vragen oproept: hoe komt de ik-figuur zo plotseling in Lissabon terecht? Is het een droom? Hoe passen dan al die reële belevenissen daarbij? Langzamerhand krijgen we een beeld van wat in het verleden gebeurd is. De hoofdpersoon is leraar klassieke talen geweest. Zijn knapste leerlinge heeft een relatie gehad met de leraar Nederlands en diens vrouw heeft het toen aangelegd met de ik-figuur, Herman Mussert, bijgenaamd Sokrates. Ze zijn samen ook in Lissabon geweest en bij het begin van het boek wordt Sokrates wakker in de kamer van toen en in het bed dat ze destijds gedeeld hebben. Er zijn duidelijk twee tijdlagen in het boek: de tijd na het ontwaken in Lissabon en de tijd daarvoor. Aan het slot ontmoeten die twee tijden elkaar; twee lijnen die elkaar snijden in een punt, het punt van de dood. En dan begint een nieuwe reis:

„Niet mijn ziel zou op reis gaan, zoals de echte Sokrates gedacht had, maar mijn lichaam zou aan een oneindige zwerftocht beginnen, het zou uit het universum niet meer zijn weg te krijgen en deel hebben aan de meest fantastische metamorfosen.”

De begrippen ruimte en tijd zijn motieven die het verhaal in belangrijke mate dragen. Het boek past dan ook in het thema van deze boekenweek: het reizen. De inhoud ga ik nu niet helemaal navertellen, er moet iets te lezen over blijven. Zoals gezegd: ik vind het een knap boek.

Het is ook een moeilijk boek. Dat ligt niet allereerst aan de compositie; een aandachtige lezer achterhaalt de opbouw wel. Maar Nooteboom gaat naar mijn idee wat al te veel uit van zijn eigen kennis- en ontwikkelingsniveau. Mag je van al die 540.000 mensen die dit boekje krijgen, veronderstellen dat zij Duits en Engels kennen, dat zij geen moeite hebben met woorden als schmalzplebs, mutantendom en humanoiden en dat zij al die verwijzingen naar de klassieke literatuur kunnen plaatsen? Ik pleit beslist niet voor 'gemakkelijke' literatuur, er mag van de lezer best inspanning worden gevraagd, maar Nooteboom loopt wel het risico dat hij te elitair wordt gevonden. Wil iemand iets schrijven voor lezers die het gymnasium achter de rug hebben, dan is dat zijn zaak. Maar bij een boekenweekgeschenk moet een schrijver zich toch instellen op een ander, breder publiek, lijkt me.

Dat laatste geldt ook, als we vragen: Is het een móoi boek? Ik kan me voorstellen dat sommigen zullen zeggen: „Ik heb het met genoeg gelezen”. Maar wordt het niet eens tijd dat schrijvers van boekenweekgeschen-

ken meer rekening houden met het brede publiek voor wie het boek bedoeld is? Zo langzamerhand is daar toch vaak genoeg op gewezen? Moet het sexuele leven nu weer zo weinig fijnzinnig worden beschreven? Men zal mij wel tegenwerpen dat die fragmenten functioneel zijn, ze passen bij de stemming van de ik-figuur. Maar ik ben ook zinnen tegengekomen die naar mijn smaak niet passen bij de intelligente classisus, gewoon omdat de gedachte erin zo goedkoop en afgezaagd is.

Op blz. 15 staat: „Churchill hilde volgens zeggen bij alles, maar waarschijnlijk niet toen hij de opdracht gaf tot het bombardement van Dresden”. En op blz. 16: „In de verte lag, sereen en koloniaal, het Witte Huis waar zonder twijfel op dat moment iets vreselijks werd voorbereid”. Dat ook christenen moeite met het boek kunnen hebben, blijkt uit een paar andere zinnen die ik citeer: — „... in de zesde eeuw voor Christus die zo brutaal is geweest ook de eeuwen die vóór hem kwamen in beslag te nemen”. — Het zal wel als humor bedoeld zijn, maar voor wie Christus alles in zijn leven is, zal zo'n zinnetje meer het karakter van spot hebben. Dat denk ik ook van wat op blz. 41 staat: — „Dat is mijn lichaam”, zei ik. Het klok pedant. „Ja, dat zei Jezus Christus ook.” — Die zinnen zijn op geen enkele manier functioneel!

Zo, dat is dus weer het boekenweekgeschenk. Er zal wel veel meer over geschreven worden. Het zal vast en zeker geprezen worden. Ik vind het ook een knap stuk werk. Maar ik ben bang dat een deel van het brede lezerspubliek op de gymnasiumsfeer zal afknappen.

En mooi? Een kwestie van smaak, zegt men.

„Kunnen we zeggen dat het een goêd boek is?”, vroeg de mevrouw van de boekhandel me. De literatuurwetenschappers zullen waarschijnlijk ja zeggen. Maar wie vindt dat je van een boek iets op moet steken, dat je er op een bepaalde manier beter van moet worden, die zal toch zijn bedenkingen hebben.

De christelijke boekhandelaren hebben dit jaar weer een alternatief voor of naast het boekenweekgeschenk. Ik heb er nog geen kennis van kunnen nemen, maar begrijp volledig dat er behoefte aan is.

D.W.L. Milo, Nunspeet

Hoe ziek is ons land?

„Ons land is ziek”, verklaarde onlangs onze premier Lubbers. En wij geloven het, want het valt moeilijk te weerleggen. Maar als we met die nationale ziekte geen genoeg nemen, zullen we er wel iets aan moeten doen. De verschijnselen nagaan, een diagnose stellen, een geneeswijze zoeken. Gesteld dat wij, stuurlied aan de wal, iets nuttigs kunnen doen.

De verschijnselen.

1. Enkele jaren geleden hadden we de paspoorten-affaire. Ons werd een nieuw, goedkoper en fraudevrij paspoort beloofd. Het kostte wel veel geld, uitstel, kamervragen, een dreigend schandaaltje – maar het paspoort moet nog steeds komen. Een bedrijfje zonder ervaring ging er aan failliet, een ambtenaar met een paspoorthobby ging de laan uit en tot ver over de grenzen werd gegrinnikt.
2. Enkele grote ondernemingen, goeddeels drijvend op ingepompte overheidsgelden, bleken te falen. Een kamercommissie zou alles uitzoeken, maar er liep geen bloed uit: de zaak liep met een sisser af en de belastingbetaler draagt de schade.
3. Het ABP, de grootste nationale investeerder, gevoed door overheidspremies ten behoeve van ambtenarenpensioenen, raakte deerlijk in opspraak. De strop slingerde om enkele kopstukken – maar alles liep zonder bloedvergieten af. Ons volk draagt de stroppen gezamenlijk.
4. Jarenlang zijn er visvangsten buiten de overheidstelling gehouden; daarmee werd niet alleen gefraudeerd, maar de internationale afspraken werden geschonden, de overbevissing werd voortgezet, ons internationaal vertrouwen geriskeerd. De controlerende ambtenaren heten in het complot te hebben gezeten, we moeten zelfs lezen dat de betrokken minister jarenlang van de visfraude op de hoogte was. Alleen de kamer bleef onkundig. Maar we gaan over tot de orde van de dag.
5. Er is een mestoverschot van 14 tot 15 miljoen kubieke meter. Per hoofd 1 m³ overschot. Als elk huishouden gemiddeld 3½ man omvat heeft elk huis zijn gang vol tot het plafond. Deze voorraad is in de loop van 10-20 jaar opgebouwd, stonk de huizen en de tweede kamer binnen. De cijfers zijn al die tijd bekend geweest, maar nu we tot onze oren in de mest zitten blijkt, dat de cijfers officieel verborgen of verzwezen of weggehoogen zijn. We leven op een mesthoop, die we nergens kwijt kunnen.
6. Onze regering staat zich elk jaar toe, meer uit te geven dan zij ontvangt.

Zo'n 'begrotingstekort' (het is een eerbaar en hanteerbaar woord geworden!) mag, zo is de formule, een zeker percentage van 's lands bruto inkomen bedragen. Geen onderneming, geen huishouden moest het wagen, jaarlijks 5-10% teveel uit te geven – zij zouden gegarandeerd failliet gaan. Maar ons land stapelt al jaren lang toenemende schulden op de hoofden van onze kleinkinderen. Het tekort beloopt momenteel f 15 miljard. Dat is f 15.000.000.000. Dat betekent per hoofd f 1000 teveel uitgegeven **dit** jaar.

7. Een moedige minister heeft onlangs een 'vacaturestop' voor ambtenaren voorgesteld. Dat betekent: voor elke vertrekkende ambtenaar zou geen nieuwe worden aangesteld. Naar het oordeel van de bewindsman kan dus het werk even goed door (veel?) minder mensen worden verricht; dan wel hun werkmethodes kunnen aanzienlijk vereenvoudigd worden. Ons volk heeft dus sinds onbepaalde tijd (veel) te veel betaald aan zijn elitaire burgers!

8. Het recht struikelt op de straten. Bij de illegale visvangsten zijn boetes en vrijheidsstraffen geëist. Naar wij menen te weten is de uitspraak: vrij-spraak. Bij de drugsbestrijding vond de recherche, na 6 maanden speuren ten koste van miljoenen guldens, enkele notoire kopstukken. Ze zijn op vrije voeten gelaten wegens een 'procedurefout'. Niet bemoedigend voor ons politieapparaat.

9. Iemand, die een aantal beleggers er toe bracht, op grote schaal gelden in het buitenland te beleggen, en die deswege in dat buitenland een half jaar in hechtenis was genomen, werd in ons land vrijgesproken. Er is een toenemende discrepantie tussen recherche en justitie, hetgeen ons vertrouwen in de rechtspraak aantast. Vandalisme, roof, terreur, voetbalongeregeldheden, onveiligheid – het zijn dingen, waarmee we moeten zien te leven, maar waar weinig aan te doen is. En wat nog wel erger zal worden.

10. Verveelt het u nog niet? Dan nog een enkel symptoom. Bij het verstrekken van studentenbeurzen (studieloon heet dat) blijkt keer op keer, dat een groot percentage der bevoorrechten teveel of veel teveel heeft genoten. Dan tracht de schatkist die gelden terug te vorderen, niet met rente, niet met boete – maar met *korting* voor spoedige terugbetaling! Dat betreft de schare mensen, die straks de hogere maatschappelijke posten gaan bezetten; (voorzover ze werkelijk studeren, want er is ook een groeiend leger van handophouders, die in geen enkele

universiteit staan ingeschreven...). Vraag: welke onderneming zou zich dergelijke miljoenenbedragen jaarlijks door de vingers laten glijden?

11. En dit nog. Eindelijk heeft iemand ontdekt, hoeveel miljarden jaarlijks wordt uitgegeven aan de ongebreidelde toename van WAO-gerechtigden. Vastgesteld werd, dat de WAO ten onrechte als een reguliere overstap naar vervroegde pensionering werd aangezien, resp. een welkome afvoer van overtollige of minder gemootiveerde of minder gewenste arbeidskrachten werd gebruikt. Het aantal WAO-gerechtigden (circa 1 miljoen?) overschrijdt het aantal werklozen. Over de laatste categorie wordt internationaal gesproken – over de eerste wordt kieselijk gezwegen.

Hoe ziek is ons land?

Paspoorten-affaires, verloren overheidssubsidies, geknoei met monsterbedragen, verduistering van internationale regel-overtredingen, groteske milieu-aantasting, verwaarloosde begrotingstekorten, overbevolking ten departemente, falende rechtsgangen, grootscheepse zwendel, misbruikte wetten en sinterklazige strooi-partijen voor 'studerenden' – ze geven symptomatisch aan dat ons land ziek is. Zo ziek, dat zelfs een eerste minister het niet voor zich kan houden

Hoe te genezen?

Het oude recept luidt: verbeter de wereld, begin bij jezelf. En overmits we allen, naar wij belijden, zelfs in onze beste werken slechts een beginsel van nieuwe gehoorzaamheid tonen, kunnen we elke wereldvernieuwer monddood maken. Waarmee het recept ontkracht zou zijn. (Elke medicijnman moet zichzelf maar genezen, nietwaar?)

Maar ook kunnen we naar het verachte zakenleven zien. Weliswaar is elke onderneming er op uit winst te maken – en geld heet te stinken – maar intussen is elke winst de graadmeter van onze inspanningen. Anders gezegd: de winst van een zaak is het rapportcijfer voor zijn gedrag. Sterker: is dat rapportcijfer duidelijk onvoldoende, dan verdwijnt de onderneming, via de faillissementenlijst in de staatscourant. En voor het zo ver is weet elke onderneming, in welke hoek de lekken zitten, welke verantwoordelijke man vervangen moet worden. Want in het zakenleven is wederzijdse controle; wetgevende en uitvoerende machten ontmoeten elkaar regelmatig aan tafel.

Wanneer onze regering eens iets van die wederzijdse controle zou kunnen overnemen? Als ze eens bij dat verachte zakenleven in de leer wilde

gaan? Een scheiding maken tussen lastgevers en lasthebbers; snelle controle op elke uitvoering van wettelijke regelingen instelde? Want een falende minister zal zichzelf nimmer wegsturen; en hij is wel zo afhankelijk van zijn (hogere) ambtenaren, dat hij ook deze bezwaarlijk de laan kan uitsturen. Maar in het zakenleven rollen wel grotere koppen!

Inderdaad heeft enkele jaren geleden een erkend organisatiedeskundige getracht, de efficiency in onze departementen door te lichten. Hij is voortijdig weggerend: er was geen zalf aan te strijken, zei hij. Waarom niet? Omdat er geen organieke verantwoordingsplicht bestaat. Ieder die faalt blijft op zijn post gehandhaafd, zo simpel is dat. Het was wijlen Mussolini die het (wellicht enige) wijze woord sprak: **overheidsgeld is heilig geld.**

Tenslotte

Ieder die wel eens goed ziek geweest is, zal zich herinneren: om te genezen is alle kracht, alle volharding, alle medische kennis en alle goede medicijn nodig – maar zonder Gods zegen helpen de middelen niet.

Daarom eindigen we vandaag met een lied van Adriaen Valerius uit Veere, anno 1626.

*'t Is een groot en heerlijk goed/
dat ons God de Heer al doet/
als 't volk een tijd beleefd/
dat het goê regenten heeft,
die daar met een goed beleid/
oefenen rechts gerechtigheid,
't volk in deugden vorengaan/
en 's lands vijand tegenstaan.*

*Maar wanneer ons God de Heer/
't vrome volk onttrekt weer,
dat is onzer zonden schuld/
daar het land van is vervuld.
En dan komen ons daaraf¹ slagen,
plagen, grote straf,
want als God wil plagen 't land/
neemt Hij d' heren het verstand².*

*Mensen, wacht u van de zond'
bidt de Heere t' allen stond
dat van allerlei gevaar
Hij ons lieve land bewaar,
end' ons zulke helden geef/
dat heel Spanje daar van beef'.
t' Ere van Gods majesteit
en tot onze zaligheid.*

1 daarom

2 beneemt Hij de regeerders de wijsheid.

R.R. Ganzevoort, Wormerveer

Schipbreuk

Er was eens een schip dat in de storm schipbreuk leed. Veel opvarenden kwamen om, maar een kleine groep kwam als door een wonder terecht op een klein eiland. Het werd een hechte groep van mensen die hun leven beleefden als een wonder van genade. Ze hadden de dood in de ogen gezien, maar ze hadden het er toch levend afgebracht. Op het eiland bouwden ze huisjes, legden stukken grond aan om voedsel te verbouwen en leefden gelukkig met elkaar. Op zekere dag kwam er een schip in de buurt van het eiland, en het liep in de storm op de klippen. De eilandbewoners, die zich konden voorstellen wat de schepelingen overkwam, kwamen onmiddellijk in actie en reddden zoveel mensen als ze konden. De geredden werden liefdevol opgenomen in de kleine eilandgemeenschap, en ze deelden in het voedsel, de huizen, enzovoorts. Datzelfde gebeurde nog een aantal keren. Het was een gevaarlijke hoek van de zee. En telkens werden de schipbreukelingen gered en met liefde opgevangen. Het redden van zeelieden werd de belangrijkste taak van de mensen van het eiland.

De groei

Langzamerhand werd de gemeenschap groter. Er werden kinderen geboren, oude mensen overleden. Van de eerste groep was niemand meer over, maar de groep bleef groeien. Het werd zo groot dat het dorp zich in tweeën splitste, en er vlakbij een nieuw dorp werd gevormd. Ook werden er taken verdeeld. Sommigen hielden zich alleen bezig met het verbouwen van graan, anderen legden zich toe op het redden van schipbreukelingen. De eersten hadden soms wat moeite met de redders, want elke geredde schipbreukeling betekende dat er meer voedsel nodig was. De redders hadden wat moeite met de boeren, want het dorp bestond immers juist om mensen te redden en verder niet.

De scheuring

Het kwam in de derde generatie tot strijd binnen de kleine gemeenschap. De redders bleven aan het strand wonen, de boeren gingen het binnenland in, en hadden genoeg aan zichzelf. Maar ook binnen de groep redders was verdeeldheid ontstaan. Sommigen vonden dat het redden moest gebeuren met touwen, anderen vonden vloten een beter middel. Bovendien waren er redders die vonden dat alle schipbreukelingen verplicht moesten worden binnen het dorp te blijven, terwijl anderen het ook prima vonden wanneer de geredde zeelieden weer op pad gingen om elders hun taak te vinden. Scheuringen konden niet uitblijven. Precies 87 jaar na de eerste

schipbreuk waren er op het kleine eiland 32 reddingsposten en 58 dorpen in het binnenland. De dorpen in het binnenland stuurden trotse brieven waarin vermeld werd hoeveel kinderen er geboren waren, de reddingsposten stuurden een maandelijks verslag met het aantal geredde schipbreukelingen. Het belangrijkste doel van de redders was geworden om meer mensen te redden dan de concurrenten. Het belangrijkste doel van de dorpen was om zoveel kinderen ter wereld te brengen dat het dorp zelfstandig kon blijven bestaan. Meningsverschillen werden kunstmatig in het leven geroepen en in stand gehouden om te bewijzen dat dat dorp of die reddingspost de enig juiste manier van leven had.

De kerk

Een kerk die niet werft is het waard dat ze sterft. Dat is een nogal scherpe uitspraak, maar ze is niet helemaal onwaar. Vanaf het eerste begin van de kerk is er een duidelijke nadruk geweest op het getuigenis onder de niet-gelovigen. In onze tijd besteden we meer tijd aan het in stand houden van de gemeente, aan het bespreken van meningsverschillen met andere kerken dan dat we bezig zijn met het redden van mensen die vlak om ons heen schipbreuk lijden in hun leven. We hebben onze reddingspost omgebouwd tot een hotel met uitzicht op zee. Zou het niet eens tijd worden dat we weer gaan beseffen dat we mensen zijn die gered zijn en die hun levens taak mogen vinden in het redden van anderen? Al het andere is misschien wel nodig tot opbouw van de gemeente, maar het mag het getuigenis naar buiten toe niet tegenhouden.

Het wordt tijd dat we ons weer gaan bezinnen op de evangelisatie. Dat we weer met heilig vuur op pad gaan om – ieder op eigen wijze – te werken aan de verkondiging van het Koninkrijk. Niet iedereen is geroepen om te evangeliseren op een zeepkist, maar we kunnen wel allemaal iets. Misschien folders rondbrengen, misschien met vrienden of collega's praten. Misschien iemand opvangen die het moeilijk heeft. Het probleem is niet dat we te weinig kunnen, maar dat we te weinig durven. Of willen... Misschien is het tijd dat je de handen uit de mouwen steekt. Misschien moet je zelf de plannen maar eens gaan maken. Misschien moet in deze tijd de jeugd het voortouw weer eens nemen. Zodat de kerk trouw blijft aan haar roeping: het redden van mensen die anders verloren gaan.

P.J. van Kampen, Eck en Wiel

Christenen in Oost-Europa (slot)

De Christenen in Bulgarije

De Bulgaarse kerk was, juist omdat zij een orthodoxe kerk is, reeds vanaf haar oorsprong een nationale kerk, dat wil zeggen, een volkskerk. Zij is gegroeid met het volk zelf, met zijn wezen; zij is een geworden met zijn ziel en is verbonden met zijn lot. Zij was een echte 'moeder-kerk' die het volk troostte in de dagen van zware beproeving en onheil... Zij hield zijn nationaal bewustzijn wakker, zij bewaarde zijn taal en het geloof van zijn voorvaders... Zij heeft zijn culturele waarden niet alleen geschapen, maar ook bewaard.

uit rondzendbrief van de Patriarch in 1970

Ik ben een Bulgaar, dus ben ik Christen

veelgehoorde uitspraak in het huidige Bulgarije

Het land

Bulgarije, zoals wij dat kennen, bestaat pas sinds 1878. In dat jaar werd, met behulp van Russische wapens, de Turkse bezetting van het land, die vijf eeuwen had geduurd, verbroken. In die mededeling zit al veel materiaal verborgen, dat ons helpen kan iets van de geschiedenis van Bulgarije te begripen.

In de eerste plaats verklaart het waarom de Bulgaren, anders dan bijna alle andere volkeren van Oost-Europa, geen hekel aan de Russen hebben; ze zien hen nog steeds als bevrijders. De Sowjet-Unie heeft in het Bulgaarse volk nooit een twijfelachtige bondgenoot hoeven zien.

Men hoeft maar naar de grote prachtige kathedraal van de hoofdstad Sofia te gaan om te zien hoe dankbaar de Bulgaren de Russen waren. De grote kathedraal is gewijd aan Alexander Nevski, een van de vaders van het Russische vaderland.

Een vergelijkbare kerk treft men ook in het binnenland aan, in Shipka, waar destijds slag geleverd is. Ook dat is een kerk die men zeker bezoeken moet, als men er ooit toe in de gelegenheid is.

In de tweede plaats geeft het de verklaring waarom de Bulgaren zo'n grote hekel hebben aan de Turken. Volgens opgaven uit 1966 woonden er toen 650.000 Turken, terwijl in de vroege jaren '70 er zo'n 450.000 Turken in het land waren, oftewel een teruggang van 8% naar 6% van de bevolking. (ook tussen 1948 en 1951 hebben veel Turken, net als Joden overigens, het land verlaten; een vergelijkbare 'landverhuizing' vond een paar jaar geleden opnieuw plaats, na de pogingen van de communistische overheid om de Turken te 'bulgariseren': ze moesten Bulgaarse namen aannemen, etc. Van die landverhuizers is, naar verluidt, ook weer een

aanzienlijke groep teruggekeerd, te leurgesteld als ze waren over de ontvangst 'thuis'.)

(Tussen haakjes, naast de genoemde Turken zijn er nog wat etnische minderheden: 150.000 zigeuners, 30.000 Armeniërs en 6000 Joden. Dat zijn gegevens die ik ontleen aan het al vaker vermelde boek van Trevor Beeson, *Discretion and Valour*, uit 1974.) Hoe dan ook, veel Bulgaren beschouwen Christen-zijn en de Bulgaarse nationaliteit bezitten als nagenoeg identiek, een opvatting waarin de Bulgaars-Orthodoxe Kerk hen niet zelden is voorgegaan.

De Bulgaars-Orthodoxe Kerk

Dat brengt ons op de kerkelijke situatie in het Balkan-land. Er wonen zo'n 9 miljoen mensen in Bulgarije; 80% van hen behoort tot de Bulgaars-Orthodoxe Kerk zeggen sommige bronnen. We zijn dan dus weer aangeland in dezelfde theologische sfeer als we hadden in Roemenië, waar de heersende kerk ook behoort tot de invloedssfeer van 'Byzantium'. Die kerk bestaat ruim 1100 jaar, zoals de laatste decennia herhaaldelijk werd gevierd.

In 1970 werd herdacht dat de Kerk van Bulgarije 1000 jaar 'autocefaal' was, dwz 'zelfbesturend'. Ter gelegenheid van dat gebeuren is een herderlijk schrijven uitgegaan, waarvan boven een aantal zinsneden zijn geciteerd. De band tussen Kerk en Volk werd erin beklemtoond.

In 1985 werd de elfhonderdste sterfdag van de Heilige Methodius herdacht, die samen met zijn broer Cyrillus de grondlegger is van de Byzantijnse, dus Oosters-Orthodoxe Christenheid onder de Slavische volkeren. In 1986 vierde men het elfhonderdjarige bestaan van de komst van de eerste leerlingen van beide broers naar Bulgarije. De Kerk kan dus heel oude papieren tonen, waarbij ze er steeds de nadruk op zal leggen dat ze zo 'Bulgaars' is. Dat is dus ook geheel overeenkomstig de situatie van de zusterkerk in Roemenië.

Die 'nationale traditie' leek in eerste instantie voor de Kerk een voordeel, toen op 9 september 1944 het land opnieuw door de Russen werd bevrijd, nu van de Duitse overheersing. De toenmalige leider Dimitrov (die tot afgelopen jaar te bezichtigen was in een mausoleum midden in Sofia, de Bulgaarse variant van Lenins glazen kist) zei zelfs bij de viering van het 1000-jarig bestaan van het beroemde Rila-klooster: „Ik wil openlijk erkennen als Bulgaar trots te zijn op onze kerk”. Dr. Anton Burg, aan wiens artikel ik dit ontleen¹ vervolgt: „Dit heeft hij ken-

nelijk spoedig vergeten, want in 1947 ontstonden er allerlei moeilijkheden. Meer en meer werd de kerk binnen haar muren teruggedrongen... Metro-poliet Boris werd vermoord en een groot aantal geestelijken verdween in de concentratiekampen. Het hoofd van de kerk, exarch Stefan, die aanvankelijk niet onwillig stond tegenover het nieuwe bewind... trad in september 1948 af en trok zich terug in een klooster. De financiële situatie van de geestelijkheid werd steeds slechter, daar zij van de bijdrage van de arme bevolking moest leven”.

Dat alles wordt samengevat in de uitspraak – in het Britse 'Idea', het blad van de Engelse Evangelische Alliantie, oktober 1990 – dat Bulgarije „het op een-na-moeilijkste land was voor de gelovigen”. Ook kenmerkend vond ik een verhaal (in Trouw, 11 april 1990) waarin een Nederlandse katholieke leider dit zegt: „Ik ben bij mensen thuis geweest, die aan de achterkant van een ikoon een foto van Lenin hadden. Kwam er bezoek dat men niet geheel vertrouwde, dan werd waarschijnlijk de ikoon snel omgedraaid naar de zijde met de afbeelding van de communistische leider”.

Het verhaal wordt eentonig, vrees ik, maar ook in Bulgarije was de kerkleiding zeer op de hand van de regering. Ik citeer opnieuw: „Problematisch is de houding van de hiërarchie van deze kerk sinds de politieke omwenteling in het land. Zij loopt helemaal aan de leiband van de staat. Een kerkzuivering heeft nog niet plaatsgevonden. Hoezeer hen dit verweten wordt, bleek onder meer tijdens de laatste kerstviering in de kathedraal van Sofia (dat is kerst '89, PJvK). Slechts 60 mensen waren naar de officiële kerstmis in de kathedraal gekomen. Maar op het plein voor het grote gebouw hadden zich 20.000 Bulgaren verzameld voor een alternatieve viering, die voorgegaan werd door de dissidente priester Hristofor Sabev”. (artikel in Trouw, 11 april 1990).

Diezelfde priester Sabev is een van de oprichters van een comité voor godsdienstvrijheid, dat een jaar geleden al zo'n 10.000 leden telde. Zij eisten onmiddellings het aftreden van Patriarch Maxim. In een interview in het blad 'Kerk' zei Hristofor Sabev ook duidelijk: „Onze kerk is een instrument van het totalitair regiem geworden”. Hij zei te streven naar teruggave van grond aan kloosters, voor teruggave van de twee theologische seminaries in Sofia en in Plovdiv en naar 'ontpolitiseren' van de kerk. Hij citeerde vier artikelen uit de Bulgaarse grondwet, die in feite de kerk aan handen en voeten binden. Hij vertelde (in 'Kerk', 18 mei '90) dat hij 'een serie nachtwaa-

kes' georganiseerd had en o.a. „de banvloek uitgesproken over Ceausescu". Datzelfde wilde hij ook gaan doen over de Bulgaarse Communistische Partij en hun partijblad 'Duma'. Ik heb niet vernomen of dat ook gebeurd is; inmiddels verbaast het me niet te horen dat zijn tegenstanders hem 'een bloeddorstige havik' noemen! Kerst en Pasen moesten weer vrije vakantiedagen worden, stelde Sabev, en ook moesten vele ikonen die door communisten uit vernielde kerken zijn gestolen weer terug.

De Rooms-Katholieken

Rooms-Katholieken zijn er in Bulgarije vrij weinig. Tienduizend, schatte Beeson in 1974; 61.000, zegt David Barrett in zijn standaardwerk ervan; 70.000, volgens de opgave van een R.K. leider, in het al geciteerde artikel in 'Trouw'. Hoe dan ook, ze vertegenwoordigen een half procent van de Bulgaarse bevolking. Door het communistisch bewind werden zij met argusogen bekeken, vanwege hun intense relatie met 'het buitenland'. Ze mochten geen congregaties meer hebben, behalve de Bulgaarse 'Zusters van de Eucharistie', een nationale orde. „Daarmee werd het Bulgaarse paard van Troje in huis gehaald. De zusters gingen – overigens in het geheim – in parochies werken, die door het wegvallen van de ordes onthand waren. Het gevolg was dat de parochies redelijk goed bleven functioneren...”

De Protestanten

Protestanten zijn er niet veel. Als men de Rooms-Katholieken op een half procent mag schatten, zitten de Protestanten daar nog net iets onder! Zo'n 0.4%; niet veel dus. Van de 53.000 protestantse Bulgaren zijn er bijna 44.000 'evangelicals'. Als ik het boek van Barrett goed gelezen heb (het staat vol met statistieken, zodat je je vergissen kan) is bijna driekwart lid van een Pinksterbeweging. De overigen zijn Baptist, 'Congregationalist' of lid van de Vergadering der Gelovigen. Het gaat bij die groepen om resp. 2000, 5000 en 5000 leden.

Toch zijn de Protestanten om andere redenen dan numerieke toch niet te verwaarlozen in het Bulgaarse kerkelijke landschap. Eén reden is dat ze betrokken zijn bij de druk van 300.000 Bijbels, en daarnaast zijn ze actief in het zojuist opgerichte Bulgaarse Bijbel Genootschap. Nooit eerder is er in dit land zo'n Bijbelgenootschap geweest, dus dat is gewoonweg een belangrijke zaak! „Een gebeurtenis met een diep historisch karakter”, oordeelde een van de leden van een delegatie van de Verenigde Bijbelgenootschappen. (Ned. Dagblad, 21 juli 1990). Ook bestaan er plannen om voor 1993 een nieuwe Bulgaarse Bijbelvertaling gereed te hebben.

Een tweede positieve ontwikkeling is het feit dat Bulgaarse jongeren op 'Mission '90' aanwezig waren, in

Utrecht, in december '89. En het feit dat er in het land met inzet wordt gewerkt aan activiteiten onder de studenten. Ook dat is een stuk werk dat feitelijk nieuw is. Er gebeurt heel wat in dit Balkanland dat wij vaak maar zo weinig kennen!

Naschrift

In de afgelopen nummers heeft u een relaas kunnen vinden over de situatie van gelovigen in Oost-Europa. Overduidelijk was dit niet het héle verhaal over geloofsgenoten achter het voormalige IJzeren Gordijn! Daarvan is teveel onvermeld gebleven.

Tegelijkertijd was het wel de bedoeling dat voor de lezer die dit gebied helemaal niet kent er een begin van oriëntatie zou komen. Naar ik hoop, ben ik daarin geslaagd; wellicht dat een en ander u bij verder lezen over de Kerk in deze regio iets op weg zal helpen.

Als ik voor mezelf twee conclusies mag trekken uit het materiaal dat ik voor deze serie heb gelezen, dan zijn het deze twee:

a. Wij weten feitelijk allemaal maar ontzaglijk weinig van de lotgevallen van broeders en zusters in het voormalige 'Oostblok', zij het dat Hongarije en Roemenië ons van oudsher relatief bekender zijn. Er is heel wat meer te weten, willen we goed inschatten wat daar allemaal gebeurt. Studie is hard nodig.

b. Er is nog steeds enorm veel behoefte aan onze steun. Vooral aan boeken, aan onderricht, aan blijvende contacten. Er is behoefte aan mensen in het Westen, die trouw zullen zijn – en blijven – in voorbede. En die ook daadwerkelijk, bij voorkeur via persoonlijke contacten, de relatie met de Oost-europese broeders en zusters zullen vasthouden.

P.S.

Tot mijn spijt is van het initiatief voor Hongarije (zie Opbouw 21-12-90) gebleken dat er grote problemen zijn om het te verwezenlijken. We zoeken verder!

1. A. Burg 'Bulgarije' in J. Héblý – Christenen in Oost-Europa.

Voor de kinderen

Jeannette Westerkamp-Stegeman

Post uit Rwanda

De moeder van Daniel (1)

„Kom je spelen Daniel?” roepen de jongens. Ze komen in een grote groep voorbij het huisje van Daniel. Maar Daniel schudt nee en hij blijft staan, met zijn armen over elkaar, tegen de muur van zijn huis. „Wat is er?” vraagt een van zijn vrienden, „gaat het soms niet goed met je moeder?” Daniel knikt. Zijn moeder is ziek, al een paar dagen en het wordt al erger. Ze doet haar ogen niet meer open, ze ligt daar maar op haar matje en trilt. Daniel wou dat hij een heel klein jongetje was, dan zou hij huilen, maar als een grote jongen als hij dat doet dan lacht iedereen hem uit. Daniel is bang. Stel je voor dat zijn moeder dood gaat! Hij kijkt naar Dismas. Dismas' moeder is ook gestorven, een paar jaar geleden. De vader van Dismas is weer getrouwd met een vrouw die al kinderen had. Die vrouw heeft een hekel aan Dismas en zijn broers en zus. Ze wil dat het land van zijn vader verdeeld wordt onder haar kinderen. Het liefst wou ze dat Dismas er niet meer was. Ze is een echte boze stiefmoeder, zoals je die vindt in sprookjes. Daniel krijgt tranen in zijn ogen als hij naar Dismas kijkt, daarom kijkt hij maar naar de grond. „Je moeder moet naar het ziekenhuis in de stad”, zegt een van de jongens van de groep. Daniel knikt. „Mijn vader zorgt ervoor”, zegt hij zacht. „Kom, zeggen de jongens, wij gaan, tot straks Daniel.” Ze roepen niet meer, ze praten zacht, net als Daniel en lopen kalm door. Maar het blijft druk bij het huis van Daniel. In het dorp op de heuvel woont veel familie van hem en er lopen steeds mensen in en uit. Daar komt zijn vader ook aan. Achter hem aan lopen vier mannen met een ingobyi. Een ingobyi is een draagbed. Aan de lange kanten zitten twee nog langere stokken. Twee mannen lopen voor het bed met een stok op hun schouders en twee erachter. De oma van Daniel komt aanlopen met een laken, een oom heeft wat geld, een andere oom komt met een zak eten. Daniel zou ook wat willen doen, maar wat? Hij blijft nu bij zijn vader in de buurt. Vader regelt alles en praat met iedereen. Opeens draait hij zich om naar Daniel. „Jij bent mijn oudste zoon”, zegt hij, „jij gaat mee naar de stad, trek je beste kleren aan.” Daniel blijft even stokstijf staan, van schrik en van blijdschap. Hij, mee naar de stad, mee naar het ziekenhuis!

E. Schuurman, Breukelen

Ethiek van het ondernemen (2)

(Bij het afscheid van C. Huizinga als directeur van WOLTMAN)

Verantwoordelijkheidsethiek

Wanneer we de balans opmaken blijkt, dat zowel de doeleeethiek als de plichtethiek mank gaan aan eenzijdigheden. Voor de ethiek van het ondernemen is blijkbaar een ander concept nodig. In zo'n concept moet het om *verantwoord ondernemen* gaan, waarbij zowel aan beginselen of normen, als aan resultaten of doelen recht wordt gedaan. Beginselen en normen aan de ene kant, mogen niet worden uitgespeeld tegen doelen aan de andere kant. Bovendien moet in een ethiek van het ondernemen zowel aan de interne structuur of aard van de onderneming als aan de externe relaties van de onderneming aandacht gegeven worden. Daarom is het veel passender om voor het ondernemen van verantwoordelijkheidsethiek te spreken.

Het woord *verantwoordelijkheid* is erg passend omdat het uitdrukt dat iedereen die bij de onderneming betrokken is, zich in zijn handelen verwijzend, je zou kunnen zeggen als *rentmeester*, moet gedragen. De grote betekenis daarvan komt hierin uit dat het woord verantwoordelijkheid, zoals we dan wel zeggen, een dubbele bodem heeft. Iedereen die bij een onderneming of bedrijf betrokken is, draagt niet alleen verantwoordelijkheid, maar moet zich ook kunnen verantwoorden. Met andere woorden, iedereen moet aangeven op grond van welke beginselen, normen, maatstaven en doelen hij handelt en zijn aandeel levert in het ondernemingsgebeuren.

Dat wil ook zeggen dat in de verantwoordelijkheidsethiek meer dan in de andere ethische benaderingen ruimte is voor 'roeping'. De ondernemer is zelfs van Godswege een geroepene om in het ondernemen God te dienen en de naaste tot zegen te zijn. Dit is beslist geen bijkomstigheid, maar vanwege de eenzijdige kritiek op het ondernemen zelfs een noodzaak om te vermelden. In de roeping wordt, met andere woorden vooral de positieve opdracht van het ondernemen benadrukt.

Er moet nog iets aan het voorgaande worden toegevoegd: verantwoordelijkheid kan zo algemeen worden ingevuld, dat de juiste inhoud ervan voor het ondernemingsgebeuren niet in zicht komt. Daarom dient 'verantwoordelijkheid' passend te zijn bij de onderneming, dus eigengeaard. Het ligt voor de hand dat in een non-profitorganisatie dat anders ligt dan in een produktiegemeenschap. Heb je voor dergelijke verschillen geen oog, dan is de verantwoordelijkheid niet meer specifiek of begrensd, maar zo algemeen, dat er eigenlijk niets meer te toetsen valt.

Verantwoordelijkheidssectoren van de onderneming

Om de verantwoordelijkheid van het ondernemen meer te specificeren, zullen we eens wat nauwkeuriger naar een onderneming kijken. Wat is een onderneming? Een economisch verband waarin mensen in onderlinge samenwerking, met behulp van beschikbaar gestelde middelen, goederen en diensten voortbrengen; goederen of diensten moeten tegen een redelijke prijs te leveren zijn en zinvolle arbeid moet eveneens redelijk worden beloond. Het verband van een onderneming heeft een eigen, normatieve structuur, dat onmogelijk ondergeschikt kan worden gemaakt aan het eigen belang van individuen of groepen. Daarom is het in strijd met de verantwoordelijke onderneming dat er gehandeld wordt naar het principe 'zaken zijn zaken', of dat goederen van een slechte kwaliteit en geringe duurzaamheid worden voortgebracht. En het natuurlijk en maatschappelijk milieu, waarbinnen de onderneming funktioneert, mag niet worden ontvriest of verstoord.

Wanneer we aan de externe relaties en aan de interne structuur van de onderneming voldoende aandacht geven, houdt dit een erkenning van een scala aan verantwoordelijkheden in, zoals:

- * 1 menselijke en rechtvaardige behandeling van werknemers en ontplooiing van hun bekwaamheden;
- * 2 leveren van produkten waaraan behoefte is en die klanten veilig en nuttig kunnen gebruiken;
- * 3 werken op maatschappelijk aanvaardbare wijze;
- * 4 uiterst integrale uitoefening van het gehele bedrijf en leiding over de bedrijfsorganisatie;
- * 5 zorgen voor economisch rendement voor degenen van wie de onderneming geld gebruikt, dus een goed financieel beheer.

Met het idee van de verantwoordelijke onderneming wordt dus de ondernemingsstructuur uitgedrukt die aan deze principes voldoet en daarin een veelzijdige, maar specifieke ondernemingsverantwoordelijkheid honoreert. Nog eens samengevat: De verantwoordelijke onderneming schept de voorwaarden voor efficiënte voortbrenging van goederen en diensten, beoogt een goed financieel beheer, waarborgt een balans van rechtvaardigheid, maakt een harmonieuze en continue ontwikkeling mogelijk. Ook zal de onderneming een goed lid van een bredere gemeenschap willen zijn, in plaats van bijvoorbeeld een bron van vervuiling en een oorzaak van slechte woonsituaties of arbeidssituaties. Vooral moet er

aandacht zijn voor de groeiende invloed van de onderneming op de samenleving. De onderneming behoort met betrekking tot natuur en milieu een zorgzaamheid aan de dag te leggen, die helend en genezend inwerkt op wat we allemaal inmiddels aan schade hebben toegebracht.

Politiek

Het is overigens nu tijd te erkennen dat het idee van de 'verantwoorde onderneming' moeilijk in alle opzichten te realiseren valt. Dat was in het verleden zo, dat geldt nog meer dan eens. Dat komt omdat een vrije ondernemingswijze produktie zich in de eerste plaats laat leiden door de markt, in de tweede plaats met het oog op behoud van een concurrentiepositie de produktiekosten zo laag mogelijk wil houden en daarom ook creatief omgaat met nieuwe technische mogelijkheden. Wanneer de concurrentie moordend is, kan er nauwelijks aandacht zijn voor de andere normen. Uit de geschiedenis kennen we de voorbeelden van slechte arbeidsomstandigheden, kinderarbeid, arbeidsongevirigheid, enz. In onze tijd wordt duidelijk dat meestal niet afdoende voldaan is aan natuur- en milieueisen. Meer dan eens heeft men bedrijfstakgewijs maatregelen genomen om de eenzijdigheid van de vrije ondernemingswijze produktie te boven te komen. Meestal moest echter via de politiek worden ingegrepen om ontsporingen in te perken en/of te corrigeren. *Ethisch juist handelen wordt dan juridisch afgedwongen.*

In de loop van de tijd bleek wetgeving met betrekking tot arbeid, sociale voorzieningen, kapitaal, onderneming, vestigingsbeleid, prijsbeleid, natuur en milieu, en produkt nodig. De overheid heeft daarmee een raamwerk gecreëerd om de verantwoordelijke onderneming meer kansen te geven. Die kansen zullen vooral dan slagen wanneer de wetgeving als ondersteuning van de 'verantwoordelijke onderneming' wordt gezien en niet de mazen van de wet worden opgespoord om zich aan de normen van de verantwoordelijke onderneming te kunnen onttrekken.

Ondernemer

Uit het voorgaande blijkt – dat hebt u inmiddels wel begrepen – dat het niet gemakkelijk is, om tot een éénduidige visie op de 'verantwoordelijke onderneming' te komen. Daarbij zijn verschillende mens- en maatschappijvisies in het geding. Gelukkig bestaat er in onze pluralistische maatschappij aan de oppervlakte nog wel zoveel overeenstemming dat mensen vanuit verschillende levensovertuiging toch niet volstrekt vreemden voor elkaar

zijn en daarom samen verantwoord inhoud kunnen geven aan het ondernemen.

Vanzelfsprekend is daarbij vooral belangrijk de leiding die aan een onderneming gegeven wordt. Het is met name van belang dat de ondernemer het gezag zodanig uitoefent dat de onderneming als gemeenschap wordt gecoördineerd, gestimuleerd en beschermd, en dat daarmee tegelijk de vrijheid tot verantwoordelijkheid van elke deelnemer aan de onderneming maximaal wordt.

Naast zijn zorg voor een goede werkgemeenschap, heeft de ondernemer aandacht voor de kwaliteit van de producten, streeft hij naar continuïteit van de onderneming, neemt hij verantwoordelijkheid, wekt hij vertrouwen bij de klanten en probeert hij die te behouden, zet hij zich in om verantwoordelijkheid, bedrijfstakgewijze afspraken te maken, enz. Dat wil o.a. zeggen, dat hij naast aandacht voor de technische en economische aspecten, die gemakkelijk in een onderneming domineren, toch zoveel mogelijk andere normatieve aspecten tot hun recht laat komen. Vooral vanuit de erkenning als ondernemer een geroepene te zijn, zal de ondernemer aan zoveel mogelijk normatieve zijden van het ondernemen willen voldoen.

Het zou overigens een misverstand zijn te denken, dat een dergelijk normatief kader een knellende band voor de ondernemer zou zijn. Integendeel, het perspectief van de normativiteit en zijn verantwoordelijkheid daarbinnen schept de maximale voorwaarden om als ondernemer ook creatief te zijn en zonodig nieuwe wegen in te slaan. Overigens is daarmee niet gezegd dat dit werk van de ondernemer in de praktijk altijd vlekkeloos verloopt. Hij zal in zijn streven naar een rechtvaardige afweging van verschillende belangen meer dan eens compromissen moeten sluiten in een zeer weerbarstige werkelijkheid. Het zou mij niet verbazen dat een afscheidnemende directeur daarbij ook meer dan eens geconfronteerd is geweest met een ambivalente, dubbelzinnige praktijk. Malafide praktijken, zwarte en grijze circuits moeten zodanig worden verwerkt dat de richting van het verantwoordelijke handelen in deze gebrokenheid genezing en herstel beoogt van wat werkelijk rechtvaardig is.

Deze hoge ethische standaard van een ondernemer heeft een voorbeeldwerking. Daarom is hij bereid verantwoordelijkheid af te leggen tegenover de raad van commissarissen, de ondernemingsraad en staat hij het publiceren van jaarverslagen voor. Ook op het externe gedrag van de onderneming zet hij zijn stempel. Verantwoorde ondernemers zullen eerlijke concur-

rentie voorstaan, de belangen van de consumenten niet vergeten en de tegenwoordiging van de onderneming naar buiten toe gewetensvol uitoefenen. Kortom, een verantwoorde ondernemer staat in alle opzichten een gezonde onderneming voor! Vanzelfsprekend lukt dat in een kleine onderneming beter dan een grote, omdat de directeur dan minder veraf staat van de werknemers en klanten.

De ondernemer moet, wil hij al de genoemde taken goed behartigen, vooral ook een geestelijk mens zijn, die zijn afhankelijkheid belijdt, zijn tekortkomingen erkent, en daarom elke dag weer met een schone lei en met nieuwe kracht, moed en wijsheid mag beginnen. Integer, opofferingsgezind, geordend, weloverwogen, met overtuigingskracht, vanuit het roepingsbesef, met creativiteit en in rust behoort hij zijn beslissingen te nemen. Dat zijn de voorwaarden en tegelijk de uiting ervan om met zijn onderneming en met allen die daarbij betrokken zijn, de verantwoordelijkheid ten diepste te beleven als een verantwoordelijkheid *coram Deo*, voor het aangezicht van God. Of anders gezegd, verantwoordelijk ondernemer zijn, is beantwoorden aan normen, die geconcentreerd behoren te zijn in de liefde tot God en de liefde tot de naaste. In onze tijd moeten we daaraan nadrukkelijk toevoegen dat daarin de liefde tot Gods schepping geïmpliceerd is. Een ondernemer behoort zich in zijn werk als rentmeester te gedragen! Deze concentratie van verantwoordelijkheid in de liefde bevrijdt haar van subjectieve of menselijke willekeur en onverschilligheid. Bovendien gaat de bestemming ervan dan uit boven het hier en nu; die bestemming heeft zelfs eeuwigheidswaarde.

Ligt daarin niet het levensgeheim van de afscheidnemende directeur van vanmiddag? Daarom gaf hij zijn aandacht ook niet aan het produceren van prullaria of – om een ander voorbeeld te noemen – gokkasten, maar aan *materialen om mee te bouwen, om te bewerken, om bescherming te bieden. En daarin ook oog te hebben voor het bewaren!*

Literatuur:

- J.M.H. van Engelshoven, *Ethiek en commerciële investeringen*, Groningen, 1990
- E.J.J.M. Kimman, *Deugden in de directiekamer*, Van Gorcum, Assen, 1989
- H.J.L. van Luijk: *In het belang van de onderneming – Aantekeningen voor een bedrijfsethiek*, Ebur, Delft, 1985
- E. Schuurman, *Filosofie van de technische wetenschappen*, Nijhoff, Leiden, 1990
- N. Vogelhaar e.a., *Ethiek in bedrijf*, De Vuurbaak, Barneveld, 1988
- Artikelen uit BEWEGING 82

**Drs. J. Staat e.a.,
Levenswoorden.**

Korte meditaties.

57 blz., f 10,80

ISBN 9071078787

Uitg. Geref. Traktaatgen. 'Filippus', Arnhem

**Drs. C.J. Meeuse,
De toekomstverwachting van de Naderen Reformatie in het licht van haar tijd;**

Een onderzoek naar de verhouding tussen het zeventiende-eeuwse chiliasma en de toekomstverwachting van de Nad. Reform.

103 blz., f 29,50

ISBN 9061403049

Uitg. De Groot Goudriaan, Kampen (ism. St. studie der Nad. Reformatie)

**Dr. A.J. Onstenk,
Als het dak lek is...**

Over kerkverlating en herstel van de kerk.

71 blz., f 14,90

ISBN 9024252725

Uit. J.H. Kok, Kampen

**L.M. Vreugdenhil,
Discipelschap.**

Over het geloof in God, het volgen van Jezus en het leven door de Geest.

180 blz. f 31,50

ISBN 9024251036

Uitg. J.H. Kok, Kampen

**Drs. L. van Driel,
De gereformeerde gezindte tussen Verlichting en Godsverduistering**

114 blz., f 18,90

ISBN 9024252628

Uitg. J.H. Kok, Kampen

**Dr. A.N. Hendriks,
Tot alle rijkdom van een volledig inzicht.**

Meditatieve studies over gedeelten uit het Nieuwe Testament.

157 blz., f 26,50

ISBN 9066511273

Uitg. Van den Berg, Kampen

**Greg Officer,
Waar zijn wij in Gods Naam mee bezig?**

Woorden en begrippen rondom de eredienst uitgelegd voor jongeren

88 blz., f 14,90

ISBN 9071864154

Uitg. Merweboek, Sliedrecht

O. Mooiweer, Enschede

Een antwoord afschuwelijk, maar onvermijdelijk.

VREDESBEWEGING STAAT GEÏSOLEERD.

Dat is de kop van een artikel van Ds. L.H. Kwast in het 'CENTRAAL WEEK-BLAD' d.d. 15 februari 1991. Hij schrijft, dat de vredesbeweging in Nederland moeilijke tijden doormaakt. Ze vinden nl. onder de Nederlandse bevolking weinig echo en kunnen niet verbergen, dat hun eigen huis niet eensgezind is. Vervolgens stelt de scribe de vraag waarom die vredesbeweging vandaag in een geïsoleerde positie verkeert. Is de grote meerderheid van de bevolking oorlogszuchtig geworden? Of onverschillig? Ds. Kwast merkt vervolgens op, dat in bepaalde zin de discussie over de plaatsing van kruisvluchtwapens op Nederlandse bodem van enkele jaren terug een gesprek binnen de muren van een laboratorium kan worden genoemd. Maar hij stelt vervolgens, dat de hedendaagse discussie zich in elk geval niet afspeelt in een laboratorium. Er ligt nl. een overduidelijk geval op tafel. Wij nemen hierbij het tweede deel van het artikel van kollega Kwast over:

Noodklok

Oorlog is een afschuwelijk kwaad. Maar collectief onrecht is dat ook. En dan kan een internationale gemeenschap voor de verschrikkelijke keuze staan of zij naar militair geweld als laatste middel moet grijpen dan wel het collectief onrecht moet laten voortbestaan. Het is een keuze tussen kwaad en nog erger. In beide gevallen maakt men vuile handen. Want wie de oorlog als laatste middel afwijst, moet zich in alle ernst afvragen of hij dan geen handlanger wordt van het zich continuerende onrecht. Prof.dr. H. Berkhof gaf in 1958 een heel simpele maar niet onware voorstelling van zaken toen hij Wereldoorlog I op rekening van de militaristen schoof en Wereldoorlog II op die van de pacifisten. Hitler had kunnen worden gestopt als hem op ferme wijze te verstaan was gegeven dat hij met vuur speelde. Maar als eenmaal de noodklok luidt, blijft er weinig keuze over. Dan gaat het niet meer over de vraag of men zich zal inschepen, want men zit al in

het schip! Het is in het geval-Koeweit niet in augustus vorig jaar begonnen, maar al eerder, veel eerder. Het Iraakse bewind kreeg zo ongeveer alles geleverd wat het begeerde toen West-Europa en de VS Iran als spookbeeld in het vizier hadden. De ene demon werd bestreden door een andere demon en het Westen sloot daarbij de ogen voor wat het bewind in Bagdad onder de Koerden aanrichtte. In een onontwarpbare vervlechting van politieke, militaire en industriële belangen werd het Iraakse bewind in staat gesteld zich tot een geduchte militaire macht in het Midden-Oosten te ontwikkelen. De inval in en de annexatie van Koeweit is mede het gevolg van Westerse kortzichtigheid. Daarom was het in augustus 1990 al bijna te laat. Maar vandaag heeft het geen zin meer – behalve voor historici – om uit te vorsen waar in het verleden wat had moeten gebeuren om aan de fatale ontwikkeling een halt toe te roepen. Vandaag staan wij voor het verschijnsel van een onberekenbare dictatuur die zich aan internationale afspraken niets gelegen laat liggen en een onmiddellijke bedreiging van de wereldvrede vormt. Dat Koeweit een voorname olieproducent is, is van minder belang dan dat het volwaardig lid van de Verenigde Naties is, precies zoals bijvoorbeeld Nederland. Zal het Handvest van de Verenigde Naties nog enige betekenis hebben, dan moet de agressor desnoods kwaadschiks tot de orde worden geroepen. En dan hebben wij het nog niet eens over Israël en de levensgrote bedreiging waaronder het verkeert! Wie vandaag over de Golfoorlog klaagt, moet zijn beklag bij de heer Saddam Hoessein indienen. Hij is het juiste adres.

Onderhandelen met mensenhater?

Ongetwijfeld heeft de vredesbeweging gelijk als zij zegt dat ten aanzien van Saddam Hoessein de politiek heeft gefaald. Maar als daaruit de conclusie wordt getrokken dat men opnieuw moet pogen met hem in gesprek te komen, sluit men de ogen voor de feiten. Saddam Hoessein heeft meer dan duidelijk bewezen dat hij een mensenhater is. Dat kunnen de nog in leven zijnde Koerden in het noorden van Irak getuigen. Ook de gedecimeerde oppositie in Irak. Ook de Iraniërs die negen jaar geleden werden overvallen. Ook de West-Europeanen en Amerikanen die maanden lang werden gegijzeld. Ook Israël dat met de dood werd bedreigd en het geweld van Iraakse raketten ondergaat. Kerk en christenheid zijn per definitie niet voor oorlog. Oorlog staat haaks op alles wat het Evangelie van Jezus Christus aan mensen doorgeeft. Maar telkens breken uren aan waarin de mensheid, kerk en christenheid ingegrepen, geen keuze meer heeft. In 1938 schreef Karl Barth dat iedere Tsjechische soldaat die het geweer aanlegde, dat deed in dienst van Jezus Christus. Dat was een bijzonder

krasse uitspraak. Maar Barth had scherpe ogen. Hij had het karakter van Hitler en diens nationaal-socialisme herkend. Hij had een systeem voor ogen dat mensen verachtte en haatte en niets en niemand ontziende een wereld in het verderf zou storten.

De feiten liggen op tafel: vandaag hebben wij weer te maken met een man die desnoods de hele wereld in gijzeling neemt. Daarop is evenals in 1939 maar één antwoord mogelijk. Het is een afschuwelijke conclusie, maar ze is wel onvermijdelijk.

Hoe het nu verder zal gaan in het Midden-Oosten kan geen sterveling exact voorspellen. Laten wij allen aan God blijven vragen of Hij wil bewerken, dat deze oorlog, die rechtvaardig begonnen is, in alle opzichten rechtvaardig mag worden gevoerd en op zijn tijd ook rechtvaardig mag worden beëindigd. We mogen ons met onze militairen in de Golf en in Turkije geborgen weten in de holte van Gods almachtige Vaderhand. Het is een goede zaak, dat COGMA ook voor hen, die ver van huis in een kritieke situatie verkeren, iets wil betekenen! We smeken om vrede onder de volken, maar bovenal kennen we de bede om de vrede van God, die alle verstand te boven gaat en die onze harten en gedachten behoeden zal in Christus Jezus. Die laatste bede wordt altijd verhoord! Men zal het merken. Want Fil. 4:7 begint met het woordje: EN. Het is het tastbare effect van het wegbidden van alle bezorgdheid (vs. 6). We noemen dat het evangelie van de voegwoorden.

Te verwachten artikelen (o.a.):

T. Hoekstra,
Mystiek in de literatuur
D. Holwerda,
Efeze 1 en Galaten 3

K. Boersma, Rotterdam

Conferentiedagen in Frankrijk: de 'Pastorale de Dijon'

U zult het niet vreemd vinden om van mijn hand weer een stukje te lezen over het kerkelijke leven in Frankrijk. De Christelijke Gereformeerde Kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken staan in een officieel kerkelijk contact met het kleine kerkverband van de 'Eglises Réformées Evangéliques Indépendantes', dat er hard aan werkt om in dat onkerkelijke land een echt gereformeerd kerkverband te zijn. Van 15 tot 17 maart a.s. hoop ik namens deze Nederlandse kerken aanwezig te zijn op de synode in La Grand'Combe in Zuid-Frankrijk. Daarna hoop ik daarover nog wel iets te vertellen.

Maar het gaat mij in dit artikel om een speciaal aspect van het Franse kerkelijke en geestelijke leven. Dat is de onderlinge opbouw en versterking. Als dat in ons land al zo nodig is, hoe hard zal het dan nodig zijn in dat grote land, waar velen zich eenzaam en aan zichzelf overgelaten voelen en dan ook nog dikwijls weinig kennis en inzicht bezitten, om mogelijkheden te zoeken tot versterking van hun kennis en geloofsleven!

In Nederland kennen we gelukkig ambtsdragersconferenties, zowel landelijk als regionaal. We kennen de meerdaagse predikantenconferenties. Sommige van onze predikanten hebben kennismaking met de Engelse Leicesterconferenties, die de geestelijke en ambtelijke opbouw van de predikanten ten doel hebben. In navolging daarvan bestaan in ons land de interkerkelijke Haamstedeconferenties.

Welnu, in Frankrijk kent men sinds enige jaren, dit jaar wordt het de zesde keer, conferenties die bekend staan als de 'Pastorale de Dijon'. Ze worden georganiseerd door belijdende christenen uit genoemd kerkverband, de E.R.E.I., en uit de grote ERF, de Eglise Réformée de France, die ook een rechtzinnige vleugel kent, maar ook 'gereformeerde baptisten' die in Frankrijk en Zwitserland bestaan, zoals men ze ook in Engeland kent. De leiding bestaat uit Prof. Jean-Marc Daumas, hoogleraar aan de onder ons bekende faculteit van Aix-en-Provence en Ds. Stuart Olyott, predikant van de Evangelische Baptisten-gemeente in Lausanne. Er wordt weer zulk een conferentie gehouden D.V. van 2 t/m 5 april a.s. in de Abdij de la Bussière te Bligny sur Ouche bij Dijon, dus in de week na Pasen. Het is, zo lezen we in de folder, een ontmoetingspunt waarbij de kerkgrenzen geen barrière vormen, in de evangeli-

sche traditie van de Reformatie, drie dagen van geloofsversterking en ontmoeting, met het oog op een ambtsbediening uit de kracht van God. Sprekers zijn Ds. C.W. du Toit uit Zuid-Afrika, Ds. Aaron Kayayan, tegenwoordig medewerker aan de Franstalige arbeid van het 'Back to God Hour' in Palos Heights (Chicago), Prof. Léopold Schummer uit Brussel, Ds. Stanley W. Théron uit Zuid-Afrika, Prof. Jean-Marc Daumas en zendeling Ken Wimer uit Ivoorkust. Er is een gevarieerd aanbod van onderwerpen.

Er zijn de laatste jaren deelnemers uit Nederland, voorzover ik weet uit de kringen van de Gereformeerde Bond in de Ned. Herv. Kerk. Aanwezigheid van conferentiegangers uit Nederland wordt erg op prijs gesteld. Contact met de verstrooide geloofsgenoten, die vaak voor een moedbenemende opdracht staan, zal en voor hen en voor ons veel kunnen betekenen.

In verband met mijn eigen veranderingen in werk en huis zal ik dit jaar niet kunnen gaan, maar ik hoop volgend jaar mijn medewerking te kunnen geven. Voor verdere inlichtingen en aanmeldingen kunt u zich in Nederland wenden tot de heer A. van Velzen, Ratelaar 56, 2923 GG Krimpen aan den IJssel, tel. 01807-12848.

De heer Van Velzen is secretaris van het hulpcomité dat in de kring van de Gereformeerde Bond werkt om te zorgen voor theologische lectuurverzorging in de Franse taal. Dat comité heet: 'Comité d'Entraide Chrétienne Réformée' en op het eerste gezicht dacht ik: Wat? Een Christelijk Gereformeerd hulpcomité in de Nederlandse Hervormde Kerk? Maar zo moet het niet vertaald worden. De vertaling is: Gereformeerd comité voor christelijke hulpverlening. Het woord 'Gereformeerd' is er op verzoek van de Franse broeders bij gezet.

Van deze gelegenheid kan ik ook nog gebruik maken door te verwijzen naar de hulpstichting die in de Chr. Geref. en in de Ned. Geref. Kerken sinds enige jaren werkt en die in de steunverlening alleen gericht is op projecten vanuit de E.R.E.I. om de eenvoudige reden, dat wij daarmee een kerkelijke band hebben. De Gereformeerde Bond-sympathisanten hebben een andere toegangsweg gekozen, omdat zij geen kerk maar een vereniging zijn. Tussen beide initiatieven bestaat een heel goede verstandhouding.

De Stichting 'Hulp Gereformeerde Kerken Frankrijk', die zich elk jaar tot de kerkeraden en andere geïnteresseerden richt, heeft in het afgelopen jaar weer een bedrag van ca. f 11.000,— mogen verzamelen. Over de bestemming hoop ik nog nader te schrijven. Maar u hebt weer genoeg om en met uw gebeden en met uw inzet iets te doen voor de versterking van de krachten van de gereformeerden in Frankrijk.

Opbouwend?

U weet
vast wel iemand
die een abonnement
zou 'moeten' hebben
op OPBOUW.
Als u hier een naam en adres
invult sturen wij
een proefnummer.
(U mag ook bellen:
tel: 010-4550802)

Naam:

Adres:

Postcode:

Woonplaats:

Sturen naar:
Administratie Opbouw
Postbus 84183
3009 CD Rotterdam

Vereniging C.N.G.P.

De computervereniging voor predikanten binnen de ned. geref. kerken zoekt op korte termijn een coördinator (M/V). De coördinator zal o.a. belast worden met het onderhoud van de software van de vereniging en de verspreiding hiervan onder haar leden. We denken hierbij aan iemand, die in het bezit is van een computer, die werkt onder MS - DOS en enige kennis van zaken heeft. Inlichtingen: Jan Michiel de Groot, Anthon van der Horstlaan 52, 3752 VP Bunschoten. Tel.: 03499-86581.

Stichting Jeugdzorg en Maatschappelijk Werk

Het secretariaat van de Stichting berust sinds 1 januari jl. bij mevr. A.C. van Dijk-Feunekes, Leeuwerikerf 18, 2251 NN Voorschoten. Tel.: 071-617271.

Predikantenconferentie

De jaarlijkse predikantenconferentie zal dit jaar gehouden worden op donderdag 23 mei. Spreker op deze conferentie zal zijn: ds. F.H. Veenhuizen uit Apeldoorn. Ds. Veenhuizen is voorzitter van de Evangelische Alliantie. Het onderwerp luidt: Gemeenteopbouw. Nadere gegevens over deze dag volgen over enige tijd.

Ned. Geref. Kerk van Amsterdam-Tuinstdeden-Zuid-west

Het scribaat berust bij: H. Mevius, Pieter Calandplantsoen 1, 1068 SN Amsterdam. Telefoon: 020-191905. Na 2 maart a.s.: tel.: 020-6191905.

Regio Kampen

Aan br. J. Kloosterman te Emmeloord werd verlenging van zijn preekconsent voor één jaar verleend.

Landelijke Vergadering

Voorafgaand aan de Landelijke Vergadering van de kerken, waarvan de eerste vergadering zal plaatsvinden op 9 maart a.s., zal er een bidstond gehouden worden op vrijdag 8 maart om 19.30 uur in de Ned. Geref. kerk van Ede, Proosdijkerk, Veenderweg 193. Ieder, die deze bijeenkomst wil bijwonen is van harte welkom.

Weekend voor 25-plus

„Waar bemoei je je mee?” – dat is dit jaar het thema van de beide weekends voor jongeren van 25 jaar en ouder. Het gaat dan over de vraag, hoever tolerantie reikt en wanneer je je ge-

roepen voelt om je wél met iemand te bemoeien. Op je werk, in je buurt, in de kerk. Naast dit onderwerp is er ruim tijd voor onderling contact. Er zijn twee weekends gepland: 24-26 mei en 6-8 september a.s., in beide gevallen van vrijdagavond tot zondagmiddag in het gebouw van l'Abri te Eck en Wiel (in de Betuwe). Deze weekends worden georganiseerd door Willem en Annette Smouter (Rijswijk) en Roel en Carlien Venderbos (Oegstgeest).

Maximaal 25 deelnemers kunnen per weekend komen. De kosten zijn f 65,- per persoon. Informatie en opgaaf bij Carlien Venderbos-Glas, Jan Campertlaan 5, 2323 DH Oegstgeest. Tel.: 071-156072.

Onder andere(n)

Onderwijscongres

Op zaterdag, 9 maart a.s. zal in het congrescentrum DE AKER te PUTTEN een onderwijscongres worden gehouden, verbonden aan de jaarvergadering van het V.S.G.B. (Verband van scholen van gereformeerde belijdenis). Aanvang 11 uur v.m.

Spreker; de heer Drs. R. de Boer, directeur van het G.P.C. (gereformeerd pedagogisch centrum) en verbonden aan het L.V.G.S. (landelijk verband van gereformeerde schoolverenigingen). Onderwerp: 'ACTUELE ONTWIKKELINGEN in het onderwijs'. Dit onderwerp is gekozen vanwege de verontrusting die allereerst heerst m.b.t. deze ontwikkelingen. Met name denken we aan de plannen tot schaalvergroting, invoering van kerndoelen, plannen tot samenvoeging van basisen speciaal onderwijs, enz. De heer De Boer is terzake goed ingevoerd en deskundig. We hopen daarom op een leerzame en nuttige bijeenkomst, waarin uitwisseling van gedachten zeker een belangrijk deel zal uitmaken.

Het congres begint dus om 11 uur v.m.; de middagbijeenkomst vangt aan om half 2 n.m. De bijeenkomst zal tussen 3 uur en half 4 n.m. beëindigd worden. Bestuursleden, ouders, onderwijsgeevenden... het is een onder-

werp dat U allen aangaat. Daarom zijn alle belangstellenden van binnen en buiten het V.S.G.B. hartelijk welkom! Er is bij DE AKER (vlak bij het raadhuis) ruime parkeergelegenheid aanwezig. Graag tot ziens!

Het bestuur

Nadere informatie bij het secretariaat: 023-245204 (P.J. Polderman).

'Bezinning op Zending binnen de Gereformeerde Gezindte'

U wordt hierbij van harte uitgenodigd om vrijdag 22 maart a.s. aanwezig te zijn bij een lezing van Ds. P.F. Papilaja. Ds. Papilaja is als predikant verbonden aan de Moluks Evangelische Kerk en werkt daarnaast als maatschappelijk werker van de Stichting 'Muhabbat' onder Zuid-Molukkers in ons land. Hij hoopt ons te informeren over het ontstaan van de Moluks Evangelische Kerk, ook de komst van deze kerk naar Nederland en over de huidige actuele situatie.

Welke uitdagingen zijn er? Hoe krijgt het pastoraat onder de Zuid-Molukkers gestalte? Welke problemen zijn er? Aspecten genoeg voor een leerzame avond! We hopen op een boeiende wijze geïnformeerd te worden.

Datum: vrijdag 22 maart 1991.

Plaats: zaaltje in het kerkgebouw van de Chr. Geref. Kerk, Wittevrouwensingel 28, Utrecht.

Tijd: 19.30 uur.

Stichting Christelijk Studiecentrum

Studiedag 'Naar de kerk met Veronica?' over hedonisme en nieuwe religiositeit op zaterdag 9 maart in Groningen.

Onder de titel 'Naar de kerk met Veronica?' is er op zaterdag 9 maart a.s. een studiedag in Groningen. Op het programma staan twee lezingen: 's morgens spreekt de heer H. de Leede, terwijl 's middags dr. B. Kee het woord zal voeren. De dag begint om tien uur en loopt door tot een uur of drie. Deze dag is een jaarlijks terugkerende gezamenlijke activiteit van de Vereniging voor Calvinistische Wijsbegeerte en het Christelijk Studiecentrum ICS.

Veronica: „Je bent jong...”

Het thema 'Naar de kerk met Veronica?' heeft een dubbele bodem: Aan de ene kant is de omroep Veronica voor velen de belichaming van de vervlaking van onze cultuur: „Je bent jong en je wilt wat...” De programma's die zij brengen zijn naar de mening van de organisatoren vooral gericht op de vier G's: gemak, gezelligheid, genot en gezondheid, terwijl ze ook programma's uitzenden, die inspelen op de huidige interesse voor nieuwe religiositeit, als New Age. Te denken valt aan programma's als Paravisie en Het Zwarte Gat.

Aan de andere kant is Veronica ook een figuur uit de kruisweg van Christus in de Rooms Katholieke traditie. Deze Veronica vertegenwoordigt de diepere religieuze vragen. Uiteraard

gaat het hier om een heel andersoortige, namelijk christelijke, geloofsbeleving.

Centraal in beide lezingen zal staan de vraag naar het religieuze aanhechtingspunt: de keuzes die je in dit opzicht maakt, hebben een zeer fundamenteel karakter.

Sprekers

Beide sprekers zullen ingaan op deze thematiek: de heer De Leede, medewerker van de Hervormde Bond voor Inwendige Zending zal spreken over de pastoraal-praktische kant van het thema. Daarnaast zal prof. dr. Kee, o.a. bijzonder hoogleraar Reformatorische Wijsbegeerte in Rotterdam, ingaan op de cultuur-filosofische aspecten.

De studiedag wordt gehouden in congrescentrum 'Het Tehuis' aan de Lutkenieuwstraat 13, in Groningen. De toegang is vrij; tijdens de dag wordt een collecte gehouden voor het bestrijden van de kosten.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met: Thom Hiemstra, afdeling PR van het Christelijk Studiecentrum ICS. Telefoon: 020-(6*)257141. Vanaf 3 maart a.s. is dit nummer zevencijferig. Draai dan voor het oude nummer deze 6.

Europese Evangelische Zending E.E.Z.

Pasen 1991 in Spanje

Voor de tweede maal organiseert de Europese Evangelische Zending (EEZ) te Deventer een ontmoetingsreis per touringcar naar Spanje. Ruim 35 jaar ondersteunt dit interkerkelijke zendingsgenootschap kerken in Spanje en biedt nu Nederlandse christenen de mogelijkheid om op een ontspannen manier kennis te maken met Spaanse christenen.

De reis is georganiseerd in samenwerking met ARKE en zal op 27 maart a.s. vertrekken, zodat Goede Vrijdag en Pasen in Spaanse omgeving beleefd kunnen worden, en duurt t/m 9 april. Zowel op de heen- als de terugreis wordt in Dijon in een hotel overnacht, zodat ontspannen gereisd kan worden. In Salou zal gelogeerd worden in het California Gardens Hotel, dat voor een uitstekende volledige verzorging garant zal staan. Dit hotel is gelegen nabij het centrum van Salou en het strand.

De Nederlandse groep christenen zullen worden ontvangen door Spaanse christenen uit verschillende plaatsen. Er zullen bezoeken worden gebracht aan Barcelona, Valls, Tarragona, Amposta, Tortosa. Spaanse voorgangers zullen over hun land en hun gemeente vertellen en zijn uitgenodigd om bijbelstudies en avondsluizingen te verzorgen. Uiteraard wordt bij dit alles steeds gezorgd voor een tolk. Deze ontmoetingen zullen worden afgewisseld met ontspannende excursies o.a. naar Romeinse ruïnes en ook zal er voldoende vrije tijd in het programma zijn om een strandwandeling te maken, te winkelen of uit te rusten.

De reis zal worden geleid door de heer J. Lensink uit Aalten en heeft als thema 'Christenen voor christenen'. De prijs bedraagt f 895,- pp (bij 38 deelnemers) of f 845,- pp (bij 48 deelnemers) op basis van tweepersoonskamers. De toeslag voor eenpersoonskamers is f 155,-. De deelname geschiedt op volgorde van aanmelding, bij onvoldoende deelname moet geannuleerd worden. Nadere informatie en opgaven: Europese Evangelische Zending, Brinkgreverweg 102, 7413 AE DEVENTER. Tel. 05700-37537, Fax 05700-37037.

ETHIOPIË HEEFT DRINGEND BEHOEFTE AAN KLEDING

Het kindertehuis staat er, binnenkort kunnen we hier kinderen opvangen. De leiding verzocht ons dringend om (zomer-)kleding, ook voor volwassenen.

Helpt u mee dat voor hen in te zamelen?

Als u het naar Zwolle brengt, sturen wij het naar Ethiopië. Bel 03449-1914.

Verder ontvangen wij graag giften voor het transport van de container. Giro:

1599333

stichting redt een kind

Secretariaat: Dr. Guépinlaan 23, 4032 NH Ommeren (Gld.)
Postbank: 1599333 t.n.v. Stichting redt een kind te Ommeren.
Bank: ABN-Doorn, rek.nr. 37.73.32.860.

**tweeëntwintig jaar „redt een kind”!
doet u al mee?**

„Kinderen zijn een geschenk van de Here...”

Ps. 127:3a

Geboren op 17 februari 1991:

Maria Elisabeth

Dochter van:

Hein en Annelies Griffioen-van Oord

Kleindochter van:

A. en M.W. Griffioen-Griffioen

en

A. van Oord-van Bergeyk

Adres Hein en Annelies:

Vletweide 86, 3981 ZN Bunnik

*Ik kan gaan slapen zonder zorgen,
want slapend kom ik bij U thuis.
Alleen bij U ben ik geborgen.
Gij doet mij rusten tot de morgen
en wonen in een veilig huis.*

In die overtuiging is, na een arbeidzaam leven, in alle rust ontslapen onze zorgzame man, vader, groot- en overgrootvader

WILLEM ASSINK

(drager van de eremedaille verbonden aan
de orde van Oranje-Nassau)
echtgenoot van H.H. Jansen

op de leeftijd van 83 jaar.

7543 TD Enschede, 14 februari 1991

Weth. Elhorststraat 16

Enschede: H.H. Assink-Jansen

Corry en Henk Weisink-Assink

Lonneker: Hermance en Frits de Lange-Assink

Mijnsheerenland: Wim en Jeanne Assink-van Dijk

Alphen a/d Rijn: Marnix en Ineke Assink-Willems

Klein- en achterkleinkinderen

De begrafenis heeft inmiddels plaatsgevonden.

Leden- vergadering Opbouw

De jaarlijkse ledenvergadering van de Gereformeerde Persvereniging 'Opbouw' wordt dit jaar gehouden op **zaterdag 23 maart a.s.**

In deze vergadering zal Prof.Dr. H. Geertsema spreken over het onderwerp *Hoe spreekt God tot ons in de Bijbel?*

De vergadering wordt gehouden in de Jeruzalemkerk aan de Troosterlaan te Utrecht en begint om 10.30 uur. De kerk is open te 10.00 uur, zodat men vóór de aanvang van de vergadering een kopje koffie kan drinken. Belangstellenden zijn hartelijk welkom.

Het bestuur

*„En zie, Ik ben met u al de dagen,
tot aan de voleinding der wereld”*

Matthéus 28:20

Na een leven vol toewijding en zorg en na een aantal moeitelijke jaren heeft de Here tot Zich genomen onze lieve moeder, grootmoeder en overgrootmoeder

MARGARETHA GEERTRUI MEIJER

sedert 1971 weduwe van Cornelis Hofman

op de leeftijd van 79 jaar.

Baarn: G. Meijer-Hofman

F.W. Meijer-Hofman

Ermelo: W.G. Hofman

C.H. Hofman-Aardse

Spijkenisse: C.R.B. Hofman

E.J. Hofman-Stello

Spijkenisse: P.A. Hofman

J.I. Hofman-Planken

Klein- en achterkleinkinderen

Leusden, 21 februari 1991

Verpleeghuis 'Lisidunahof'

Correspondentie-adres:

G. Meijer-Hofman

Bachlaan 26

3741 HR Baarn

De begrafenis heeft inmiddels plaats gevonden.